

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Eesti kirjanduse õppetool

Elläi Tuulepäälse poetika

Bakalaureusetöö

Elli Kõiv

Juhendaja Mart Velsker

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Tuulepäälse loomingu üldiseloostus	5
2. Tuulepäälse meetrika, stroofika ja sonetid	15
2.1. Meetrika	15
2.2. Stroofika	16
2.3. Sonetid	18
3. Tuulepäälse keelekasutus	21
3.1. Kõne-, lause- ja kõlakujundid	21
3.1.1. Kõnekujundid	21
3.1.2. Lausekujundid	23
3.1.3. Kõlakujundid	26
3.2. Keelekasutus	29
3.2. Murdekasutus	32
4. Keele, sisu ja vormi vastastikused mõjud	35
Kokkuvõte	38
Kirjandus	40
Summary: The poetics of Elläi Tuulepäälse	42

Sissejuhatus

Töö teema on poeetika Elläi Tuulepäälse luuleloomingus. Elläi Tuulepäälse on pseudonüüm, autori tegelik nimi on Iti Tõnisson (neiupõlvenimega Vanamõlder).

Tuulepäälse ilmus kirjandusse ulmeliste lühijuttude ning murdeluulega, esimene lühijutt „Hüpe üle draakoni silma“ ilmus 2001. aastal veebiajakirjas Algernon ning esimesed luuletused 2002. aastal „Eesti murdeluule antoloogias“. Tema ainukeses luulekogus „Travisarid“ (2004) on esindatud nii murre kui ka ulme. Tuulepäälse kasutab keelt, vormi ja sisu, et tuua lugejateni uued maailmad ja vaated. Juba tema luulekogu algab sissejuhatusena „NEED LUULETUSED ON REISIMÄRKMED MU ESIMESTEST RETKEDEST TEISTESSE SÕNAL-PÕHINEVATESSE ILMADESSE“ (Tuulepäälse 2004a: 2). Nii võiks tema poeetika kokku võtta kui rännu erinevate maailmade vahel, mida selle töö kontekstis saab tõlgendada otsingutena nii vormis kui ka keeles. Tuulepäältsel näikse olevat oma fantaasiamaailm, millest inspiratsiooni ja tegevustikku ammutada.

Tegemist on marginaalse autoriga, kelle looming ei ole saanud laiemalt tuntuks. Küll on kirja pandud mõningaid arvamusi, millest pikemalt esimeses peatükis. Kuid need väikesed mainimised tunduvad olevat ka ainus vastukaja, vaikselt eksisteerib Tuulepäälse luule 21. sajandi esimese kümnendi algusotsas. Tuulepäälse loomingust ei ole varem uurimistöid tehtud. Valisin Tuulepäälse poeetika uurimise, sest selle käigus saan anda ülevaate nii tema loomingu sisust, vormist kui ka keelekasutusest ning nende kolme omavahelistest mõjudest.

Uuritavaks materjaliks on kõik pseudonüümi Elläi Tuulepäälse ilmunud luuletused. Sinna hulka kuuluvad kuus murdeluuletust Siim Kärneri koostatud Eesti murdeluule antoloogiast „Ime kütken tähe poole kist“ (2002) (millest viis ilmus ka luulekogus), kõik kogus „Travisarid“ (2004a) olevad luuletused ja kolmandaks 2008. aastal Akadeemias ilmunud seitse sonetti. Lisaks on olemas ka tema 2016. aastal ilmunud Ilmamaa kirjastuse elektroonilisel jõulukaardil olev luuletus initsiaalidega I.T., mis ilmselt vihjab tema kodanikunimele Iti Tõnisson. Kuna see luuletus ilmus tema

initsiaalide all, siis jääb see analüüsist välja. Seega on töös lähema vaatluse alla 53 luuletust.

Esimeses peatükis annan ülevaate Ellai Tuulepäälse loomingust ning kirjeldan tema luuletuste sisu. Toon välja kesksed teemad, nagu näiteks rännulisus, ajaloolisus ja müütilisus. Teises peatükis keskendun meetrikale, stroofikale ja sonettidele. See peatükk on jagatud kolmeks alapeatükiks, kus toon välja 53 luuletuse kohta tehtud statistika ja seletan mõne luuletuse näitel täpsemalt Tuulepäälse erijooni. Kolmas peatükk kätkeb Tuulepäälse keelekasutuse analüüsi ja on jagatud kolmeks alapeatükiks: kõne-, kõla- ja lausekujundid, keelekasutus ja murdekasutus. Uurin, milliseid kujundeid ja riime Tuulepäälse kasutab. Lisaks vaatan keelelist poolt: võõrsõnad, võõrkeel, murre jne. Neljanda peatüki keskmes on Tuulepäälse sisu, vormi ning keelekasutuse omavahelised mõjutused.

Analüüsis toetun Arne Merilai luule osale „Poetika: gümnaasiumiõpikus“ (2011) ja Jaak Põldmäe monograafiale „Eesti värsiõpetus“ (2002) . Fantaasia ja ulme defineerimiseks toetun Andrus Oru doktoritööle „Eesti ulmekirjanduse žanrid ja nende poeetika“ (2017). Murdekasutuse juures on abiks Karl Pajusalu jt koostatud „Eesti murded ja kohanimed“ (2009) ning minu eesti keele seminari seminaritöö, milles tegin internetis leiduvate murdeallikate abil viie Tuulepäälse murdeluuletuse sõnade analüüsi.

Milles seisneb Tuulepäälse poeetika? On see tema keeles, osavalt valitud sõnades? Selles, et ta kasutab eesti keelt vabalt, loominguliselt? Või on poeetika hoopis ulmelises sisus, mida võiks isegi liigitada ulmeluule kilda, kuigi ma ise kasutaksin pigem fantaasialuule terminit. Või ilmneb see hoopis vormis? Rangelt valitud rütmis, kus ei tehta mööndusi ühelegi sõnale? Hoolikalt poleeritud riimis, mis ei ole ettearvatav? Või on tegemist kõigi kolme koosmõjuga, rännakuga ühest teise?

1. Tuulepäälse loomingu üldiseloostus

Elläi Tuulepäälse (1975) on Eesti 21. sajandi ulmekirjanik ja luuletaja. Oma kirjanikuteed alustab ta proosas lühijutuga „Hüpe üle draakoni silma“, mis ilmub 2001. aastal veebiajakirjas Algernon. Sama teos avaldatakse 2002. aastal kogumikus „Stalker 2002“, mis sisaldab Stalkeri ulmeauhinna pälvinud töid. Sellesse teksti on põimitud kolm luuletust Aiaat, mis hiljem ilmuvad luulekogus „Travisarid“ (2004). Aastal 2002 ilmub Algernonis tema teine teos „Sissejuhatus maailmadesse“, mis on Tuulepäälse juttudest kõige lähemal teaduslikule ulmele. Ilmuvad esimesed luuletused „Eesti murdeluule antoloogias“ (2002), mis paistavad silma osava sõnaseade ja murdetajuga. Murdeluule antoloogias ilmunud luuletustest jõuab enamik ka 2004. aastal ilmuvasse luulekogusse „Travisarid“. Kolmas lühijutt „Apelsinikollane“ avaldatakse 2004. aastal kogumikus „Terra fantastica“, kuhu on kogutud ulmejutuvõistluse parimad tööd. 2005. aastal saab see parima algupärase lühijutu Stalkeri auhinna (Stalker 2012). „Apelsinikollases“ on Tuulepäälse kaugenenu klassikaliseat fantaasiakirjandusest ja jõudnu teaduslikuma ulme juurde. Samas on ikka olemas teistsugune maailmatunnetus, mis kajastub rännus ja soovis pääseda ühest ilmast teise. Pärast pausi ilmuvad 2008. aastal Akadeemias tema seitse sonetti. 2017. aastal valib Mart Velsker oma teistmoodi luuleantoloogiasse „Eesti luuleilm II“ ka Tuulepäälse luulet. Need teosed moodustavad Tuulepäälse loomingu tuumiku. Luules võib kõige olulisemaks pidada luulekogu „Travisarid“, kuid vormitunnetus on parem Akadeemias ilmunud sonettides. Juttudest on kõige pikem ja terviklikum „Hüpe üle draakoni silma“.

Tuulepäälse luule kohta on ajakirjanduses ilmunud ainult paar mainimist. Jürgen Rooste (2005: 401–402) on „Travisaride“ luulekogu iseloomustanud kui keeleliselt mitmekülgset ja osava vormikasutusega teost. Debüütliku esitluse kutses on seda luulekogu nimetatud mõtteluule kogumikuks, mis erineb muust kaasaegsest eesti luulest (Kultuuriaken 2004). Merike Hanni (2005) on Tuulepäälse luuleraamatust kirjutanud Kirjastus Kentaur juures arvustuses „Alguses oli sõna“. Seal mainib ta, et Tuulepäälse puhul on oluline just sõnakasutus, sest sellega on Tuulepäälse naelapea pihta tabanud. Kuid samas kirjutab Hanni, et „Me ei leia sellest raamatust veel mitte kõige kõrgemal

tehnisel tasemel luulet, aga säde on sees.“ ja et „Tuulepäälse justkui ei muretseksi, millest tuleb luuletada, et teistele meeldida, tema lihtsalt luuletab ja luuletab julgelt murdeski.“ (Hanni 2005). Lõpuks nendib Hanni, et tegemist oli toreda lugemisega. Siin tekib väike vastuolu Rooste ja Hanni vahel, sest esimene peab Tuulepäälset vormiandekaks, teine mitte. Siiski nõustuvad mõlemad, et tema loomingus on põhiliseks sõna.

Tuulepäälse kogu loomingut arvestades kerkib esile märksõna *ulme*. Andrus Org kirjutab oma doktoritöös „Eesti ulmekirjanduse žanrid ja nende poeetika“ (2017), et „ulme on ebareaalset ettekujutust teadlikult rõhutav žanr“ (Org 2017: 56). Samuti toob ta välja, et ulmekirjanduse aluseks on fantaasia. „ [---] fantastika mässib end laiahaardelisse kujutlusvalda, kus peamiseks poeetiliseks võtteks on tegelikkuse nihestus, empiiria teisendus või moonutus.“ (Org 2017: 56). Ta toob välja, et ulmenarratiivides nihestatakse reaals maailmas kehtivaid reegleid, kuid seejuures jääb inimolemus samaks. Selle sajandi ulmežanri hobikirjanikuna mainib Org ka Tuulepäälset. (Org 2017: 57, 69) Lähtudes Oru toodud ulme laiemast tähendusest (erinevad fantastilist laadi tekstid, mille fiktsioonimaailmad erinevad reaalselt võimalikust (Org 2017: 70-71)), siis võib ka Tuulepäälse luulemaailma ulmeks nimetada. Luule puhul ei ole tegemist žanriulmega, kuid fantaasia elemendid on olemas ja autor mängib eri maailmadega.

Tuulepäälse tekstide põhjal saab järeldada, et ta on loonud mitu fantaasiamaailma, mis liigituvad enamasti imeulme alla. Org (2017: 75) defineerib imeulme kui laiaulatusliku kirjandusžanri, milles autor loob oma fantaasiat kasutades ebarealistlikke väljamõeldud maailmu koos üleloomulike tegelaste ja olukordadega. Tuulepäälisel esineb oma maailm nii juttudes kui ka luules, kuid proosas tuleb see selgemalt esile: keskajale sarnanev ühiskonnakorraldus, maagia ja müütilised olendid, otsinguline retk jne. Lähtudes imeulme erinevatest imeulme alamžanritest (täpsemalt Org 2017: 85-110), võib Tuulepäälse puhul mainida kõrgfantaasiat (Tuulepäälisel on jutus „Hüpe üle draakoni silma“ reaalsest maailmast erinev tegevuspaik), olendifantastikat (lohed, draakonid, haldjad, Kotermann), folkloorset fantastiakt (esivanemad, ilmalind), ajaloolist ja kangelasfantastikat (Maarjamaa kujund, rüütlid, eestlus, võitlus), müütiline ja

religioosne fantastika (Dionysos, Antiik-Kreeka). Nendest kujunditest erinevate luuletute kontekstis kirjutan pikemalt järgnevates lõikudes.

Tuulepäälse lühijutud keskenduvad tavaliselt ühele kujundile, mis on ka lugude pealkirjadeks. „Hüppes üle draakoni silma“ (2001) otsib üks võlur draakonit, läbi kelle silma teise maailma hüpata, mis tal lõpuks õnnestub. Sama motiiv esineb ka luulekogus „Travisarid“ (2004a), kus on samanimeline luuletus ja terve luuletsükkel lühijutu tegelasest Aiast. „Apelsinikollases“ (2004b) on põhimotiiviks apelsinikollane värv, mis sõna otseses mõttes juhib peategelast ühest paigast teise ning päädib sellega, et peategelane kas sulab selle värviga ühte või läheb selle järel teise maailma. Ka „Sissejuhatus maailmadesse“ (2002) põhiteema on teised maailmad ja ühest maailmast teise minek. Samuti ilmneb kõigis kolmes jutus peategelase sobimatus oma reaalsusesse, viimase kahe loo puhul isegi lubamatus. Nimelt aetakse mõlemas loos peategelast taga, sest ta on teistsugune, isegi oma reaalsusele ohtlik. Kahe viimase lühijutu maailm tundub olevat sama, või vähemalt üles ehitatud samadel motiividel: värvilised jooned, veider tehnoloogia, maailmade vahel reisimine jne. Ühest maailmast teise põgenemist võiks käsitleda ka suitsiidi metafoorina, kuid teadusliku ulme ja fantaasiakirjanduse kontekstis on tõlgenduslikult ilmsem, et tegemist ongi reaalse hüppega ühest ilmast teise.

Luuletustes tuleb esile rännu ja müütilisuse motiiv, need kaks on omavahel põimunud. Siia alla käivad ka müütilised olendid, näiteks lohed, ja teised fantaasiakirjandusse kuuluvad elemendid, näiteks mõõgad ja varandus. Oluline on vabaduseihalus, tahe lahkuda ja näha midagi teistsugust. Rännulisusega koos ilmneb tagasivaade minevikku, toimub segunemine legendilisuse ja müütilisusega, mis annab luulele eeposliku varjundi – Tuulepäälse luuletused jutustavad enamasti mingit lugu. Teiseks kerkib esile loodus, mille abil autor kirjeldab maailma, see jõuab filosoofilistesse arutlustesse, pakkudes head võrdlust, ning on metafooride loomisel põhiline. Looduse elementidest on olulised ja paljudes luuletustes läbivad tuli (ka punane värv ja veri) ning vesi (jääd, lumi, jõgi, meri). Samuti tekib vastandus tule ja külma vahel. Looduse kujunditest hakkavad silma ka taevakehad, eriti Kuu, ning puud ja puujuured, viimased tihti juurdumise ja ajaloo kontekstis.

Ajaloolisus ja juurdumine koos tekitavad isamaalise konteksti. Narratiivsus on väga tuntav, jutustatakse lugu ajast enne meid ja see aeg mõjutab tänapäeva. Samuti on olemas austus esivanemate vastu, see ilmneb luuletuses „Kummardan su ees taadukene“ (Tuulepääle 2004a: 18). Selles luuletuses tuleb esile vastandus, tahetakse jõuda esivanematest kaugemale, ei taheta juurduda. Selles luuletuses on olemas müütilisus, mainitakse „loomislugude lindu“ (*Ibid.*). Ilmalind esineb ka luuletuses „Ei munenud Ilmalind maha jätmiseks“ (Tuulepääle 2004a: 16), mis kirjeldab algust ja edasipüüdu, maailmade loomist. Tuulepääle luules seguneb isamaaline müütilisusega ja tekib uus maailm, milles võib märgata eeposlikku vaatepunkti. Isamaalis-ajaloolist teemat esineb veel näiteks luuletuses „sa põlvitad, mõök ristiks ees“ (Tuulepääle 2004a: 45), mis räägib muistsest Maarjamaast, sellest, kuidas eestlased on ise kõik kasvama pannud ja kõige kiuste edukad olnud. Veidi teistsugune on lähenemine „Tähtpäevakõnes“ (Tuulepääle 2004a: 13), kus kõneldakse vanast ajast ja esivanemate jälgedes käimisest, kuid seeläbi ka vabadusest ja lootusest, et on veel radu, kus pole enne käidud. Müütilisus seguneb ajatunnetusega, meenutades rahvalaule ja suulist pärimust. Selline on ka luuletus „Lau taeva tähise...“ (Tuulepääle 2004a: 32), kus esineb müütiline ajakäsitlus ja on olemas linnumotiiv *vahtralehelinnu* näol. „Ja kui me oleme üle mägede tulnud“ (Tuulepääle 2004a: 21) on aga töötlus „Meie isa palvest“. See võib rääkida eestlusest, kuid samas mistahes rahvast, inimkonnast üldiselt. Vanast minevikust kõneleb „Jäära tund“ (Tuulepääle 2008: 634), kuidas seistakse ühtsena millegi vastu. Samas ei pruugi tegu olla kaugel minevikuga, vaid hoopis mingi mõttelise kujutlusega olevikust. Eesti lähemast minevikust kõneleb kitsamas kontekstis „Mälestus teisest ärkamisajast“ (Tuulepääle 2004a: 15). Eestit on mainitud ka luuletuses „Nokturn“ (Tuulepääle 2004a: 31), seda küll ruumikontekstis, ja sonetis „Voog erksameelselt suliseb ja noot“ (Tuulepääle 2008: 634–635), kus mainitakse „Eesti taigat“ ja Betti Alverit. Eesti konteksti maiguga on ka mõned murdes luuletused, näiteks „Aju“ (EMA 2002: 333), „Taiulaul“ (Tuulepääle 2004a: 12), „Kojutulemise laul“ (Tuulepääle 2004a: 14). Murdeline keelekasutus annab arhailise tunde ja süvendab minevikukonteksti. Samas on näiteks „Taiulaulus“ ka mütoloogiline tasand.

Eesti ajalookäsitlusele ja üleüldisele maailmaloomele on lisaks luuletused, milles Tuulepääle toob lugeja ette antiigilähedase maailma müüdid ja jumalad, kes nüüd on tolmu vajunud. Selliseid teemasid leidub „Kõnetuses“ (Tuulepääle 2004a: 20), kus loorber, altarid ja põletusohvrid vihjavad antiigile. „Via appias“ (Tuulepääle 2004a: 22) tuleb esile Rooma teema, kuna mainitakse Via Appiat ehk Appiuse teed, olemas on võidukaared ja pasunahääled. Antiigi teemadel on veel luuletus „Ärkamine“ (Tuulepääle 2004a: 28), kus luuleliseks minaks on Paan või siis Dionysos, sest märgitud on flööt, sarvemüksud, menaadid ehk naisolendid Dionysose saatjaskonnast. Lisaks on selles luuletuses unest ja unustusest ärkamise motiiv. Müütiline tahab olla vaba, mitte väljasurnud.

Siit ongi hea üle minna üleüldisele müütilisele tasandile. Apokalüptilised ratsanikud, kaasa arvatud Surm, ilmuvad luuletuses „Kaja sammude tänavalt“ (Tuulepääle 2004a: 7), kus nad on pandud argisesse ruumi – pesukööki kuskil seitsmendas kvartalis. Ka siin esineb teine ajakasutus, mälestused öeldakse võtvat üle maailma (tõlge ridadest „Surm: „Your memorys take over the world...““ (*Ibid.*). Surm on tegelasena luuletuses „Nokturn II“: „[---]surm / tööriista käest on pannud puki taha.“ (Tuulepääle 2004a: 24). Surma ja suremist esineb ka teistes luuletustes, kuid mitte eraldi tegelasena. Müütiline ja metafoorirohke on „Aktisielts Nostradamus“, milles on lisaks vihje astroloogiale: „Peiteaeg Skorpionis“ (Tuulepääle 2004a: 8). Astroloogilisi termineid ja vihjamisi esineb veel mõnes luuletuses, näiteks „Kotermann ja fööniks“ (Tuulepääle 2004a: 41), kus mainitakse „Varemeis Marssi“. Taevakehad esinevad kujunditena luuletuses „Le cirque“ (Tuulepääle 2008: 635–636), mida võiks pealkirjast lähtudes käsitleda kui tsirkust. Selles luuletuses on mainitud ka tuletoojad, eremiidid, teine maailm – eksistentsiaalne näitemäng Universumi tasandil. Eksistentsiaalset teemat kannab endas ka „Travisaride sügislaul“ (Tuulepääle 2004a: 9), kust on pärit luulekogu pealkiri. Lisaks salapärasele travisaridele on siin ka dragonimängijad. Täpset vastust, kes need on, ma ei leidnud. Võib arvestada võimalusega, et *travisarid* on mäng ingliskeelsel sõnal *travellers* ehk reisijad, mis läheb kokku ka luulekogu üldise rännuteemaga. *Dragonimängijad* võivad olla mäng ingliskeelsel sõnal *dragon*, mis annaks tähenduseks lohemängijad ehk inimesed, kes teesklevad loheks olemist, mis samuti

sobiks sisuga. Eriti kui arvestada, et vähemalt kahes luuletuses on luuleliseks minaks lohe ja ühes kirjeldatakse tegelase loheks muutumist.

Lisaks üleüldisele mütoloogilisele ja teistmoodi õhustikule on Tuulepäälisel olemas kõigile tuttavad fantastilised olendid. Eelnevalt on juba mainitud Ilmalindu, kes esineb paljude rahvaste maailmaloomes, ka soome-ugri rahvastel (Valk 1993). Apokalüptilisi ratsanikke on mainitud „Kajas sammude tänavalt“ (Tuulepäälse 2004a: 7), jumalannaks on ristitud Kuu luuletuses „Nokturn“ (Tuulepäälse 2004a: 31). Haldjast on juttu sonetis „Talvine armastus“ (Tuulepäälse 2004a: 10), kus punapäine haldjalaps kõnnib jõejääl. Selles luuletuses on tugev vastandus punase ja külma vahel. Punane on ka luuletuses „Taiulaul“ (Tuulepäälse 2004a: 12), kus tuleb sisse nõia teema. Eraldi osa on luulekogus pühendatud Kotermannile: „Kotermanni unenäod“, „Kotermanni mõtlus“, „Kotermann ja fööniks“, „Kotermanni surm“ (Tuulepäälse 2004a: 40–42). Koos kotermanniga on mainitud ka fööniksit. Luulekogu selles osas on põhiteema meri ja meresõit, isikustatakse ka kalu ja vett ning kasutatakse merendustermineid. Eraldi ja suuretäheliste sümbolite või isikutena on Tuulepäälisel olemas ka Saatan ja Jumal luuletuses „su mõõk raiub mu’st läbi“ (Tuulepäälse 2004a: 46). Kuid müütilistest olenditest mainib ta kõige rohkem lohesid ehk draakoneid.

Lohe-teemal on Tuulepäälisel „Travisaride“ kogus osa „Lohesalmid“. Esimesena ilmneb see luuletuses „Legenda“ (Tuulepäälse 2004a: 36). Siin kirjeldatakse inimese muutumist loheks, samuti esineb erinevate maailmade teema ning ränd. Veel kirjeldab loheks olemist luuletus „On koht, kus mõttetuid mõtteid ei ole“ (Tuulepäälse 2004a: 36) ja „Messa vanamiiss mögiset“ (Tuulepäälse 2004a: 37). Olulisel kohal on luuletus „Hüpe üle draakoni silma“ (Tuulepäälse 2004a: 38), sest see käsitleb samanimelise lühijutu teemat: õige inimese ehk draakoni otsing, läbi kelle silma teise maailma hüpata. Selle teema alla käib tsükkel „Mälestusi Aiast“, sest Aia on ulmejutu „Hüpe üle draakoni silma“ peategelase endine armastatu. Kolm luuletust sellest luulekogu osast on ka ulmejutu tekstiosade vahele põimitud. Sellega võib seletada nende luuletuste tugevat narratiivsust. Kuna tegemist on luulega, mille luuleline mina kirjeldab mälestusi oma endisest armastatust, siis tuleb sisse armastuse teema. Jutustatakse ümber „Hüppes üle draakoni silma“ juhtunud sündmusi. Lohet mainitakse ka teises luulekogu osas, mille

pealkiri on „Minu sõber“. Luuletuses „Me seisame Kvissentali-tee alguses“ (Tuulepäälse 2004a: 44) on mainitud luulelist mina seismas koos oma lohega, kuid selles luuletuses domineerib lohe asemel hoopis armastus.

Terve tsükkel „Minu sõbrale“ kannab endas armastusluule konnotatsioone, olgu see siis seksuaalne kiring või platooniline sõprus. Näiteks eelmaintud „Me seisame Kvissentali-tee alguses“, milles on kaks inimest Tartus, nende vahel olnu on möödanik. Samas pole kõik luuletused selles luulekogu osas otseselt armastusest, sest „sa põlvitad mõök ristiks ees“ (Tuulepäälse 2004a: 45) on armastusluule ainult siis, kui lugeda armastuseks ka isamaa-armastust. Siiski kirjeldatakse selles luuletuses ka luulelise mina ja kellegi teise vahel olevat suhet. Sarnane teema on luuletusega „su mõök raiub mu’st läbi“ (Tuulepäälse 2004a: 46): luuleline mina peab kellelegi monoloogi, jääb mulje, et tegemist on tema armastatu või armastatu kandidaadiga. Siiski seguneb selles luuletuses armastus religiooniga, sest mainitakse Saatanat ja Jumalat, juurde tekib religioonifilosoofiline tasand. Eelnevatest luuletustest erineb melanhoorse ja poolmüstilise sisuga „Ma luban, et kevade tules“ (Tuulepäälse 2004a: 47). Tegemist on tugeva narratiiviga, milles luuleline mina räägib sellest, kuidas pärast oma lahkumist, mis on kas surm või minek teise maailma, jätab ta oma kallimale võlusõrmuse. Kirjeldatakse müüre, lahkumist üle vee, udukaari, mainitakse salapärast veini, võluväega võidetud lahingut, hunte jne. Lisaks fantaasiakirjanduse motiividele tuleb esile ka numbrisümboolika, kui mainitakse 13 hunti, kes peavad vahti. Tuulepäälse kõige voolavam ja romantilisem luuletus ei kuulu aga tsükklisse „Minu sõber“, vaid on osas „Triptühhon“. See on „Ingli hommikulaul“ (Tuulepäälse 2004a: 33), milles kirjeldatakse ülimat kirge, hommikut pärast koosveedetud ööd. Tugev seksuaalsus ja isegi patusus, sest näiteks krutsifiks on kirelõõmas põrandale kukkunud. Armsama ja armuanni teema on ka murdeluuletuses „Taiulaul“. Siinkohal tasuks mainida, et Tuulepäälse sonetid ei ole enamasti armastuse temadel, vaid kätkevad endas üldisemat vaimufilosoofiat.

Seega saabki Tuulepäälse loomingus välja tuua mõtteluule ning filosoofilise arutluse. Kui laiemalt vaadelda, siis rännulisuse ja erinevate maailmade filosoofia eksisteerib enamikus tema luuletustes. Siiski on luulet, mis arutleb luulelisuse ja loomingu teemal

ning lisaks kannab endas üldisemat filosoofilist mõtisklust. Endasse vaatavat tunnetust ja luuletust luuletamisest on aimata „Mõnikord tulen Ma ise“ (Tuulepäälse 2004a: 15) puhul. Elu üle mõtiskletakse luuletuses „Nokturn III“ (Tuulepäälse 2004a: 23). Mõtted maailmast on rüütatud rohkete loodusest tulenevate metafooride ja võrdlustega. Raske on teha selle luuletuse põhjal üldistust. Samamoodi on luuletusega „Nokturn II“, milles kasutatakse surma ja rännu kujundit. Rändamine ühest kohast teise ja vajadus olla vaba on luuletuses „Kõrbes“ (Tuulepäälse 2004a: 26), kus luuleline mina otsib oma kohta maailmas, kuid tundub, et ta ei taha sobituda. Ta tahab olla parem oma eelkäijatest. Tuulepäälse puhul võib mööndustega kõnelda religioonifilosoofiast: on vihjeid kristlusele, näiteks luuletus „Kui me olime üle mägede tulnud“ (Tuulepäälse 2004a: 21), mis järgis oma vormilt „Meie isa palvet“, lisaks saab ka „Kõrbest“ välja tuua vihjeid Piiblile, näiteks kõrkjalaht ning kirjeldatav jõevool võib vabalt olla vihje Niilusele. Krutsifiksi on mainitud „Ingli hommikulaulus“. Filosoofilised arutlused maailmast ning elust ja surmast ilmnevad ka Kotermanni-tsükliis.

Akadeemias 2008. aastal ilmunud sonettides on põimunud kõik eelmainitud aspektid: loodus, ulme, mõte ja armastus. „Egrogoriaanid“ (Tuulepäälse 2008: 632) räägib maailmast, kus vanad traditsioonid hoiavad tagasi neid, kes tahavad vabaduseihas vanast vabaneda ning kuidas sellest sünnib lõpuks vastuhakk. See võib olla vastuhakk süsteemile või vastuhakk jumalale, eriti kui võtta mainitud arhitekti kui jumalat. „0/22“ (Tuulepäälse 2008: 632–633) on luuletus elujanust ja inimese sellest poolest, mis tahab kõrgele pürgida. Narri tegelaskuju kaudu avatakse üldisemat elujaatavat filosoofiat. Samas saab sisse tuua mütoloogilisuse, kui tõlgendada Narri kui triksterit ehk jumalust, kes tõi inimkonnale hüvesid, et ka see saaks õnnelik olla. Seda tõlgendust soosib ka rida „[---] Taevast elu alla tõin, / et põrmand möllus takka üles lööks / ja igaühe silmis hiilgaks täht!“ (Tuulepäälse 2008: 633). Luuletus „1/Maag“ esindab nii luuletamise vaevalisust, mereteemat, hirmu surma ees kui ka soovi jõuda omal jõul kaugele. Mõeldes pealkirjale, siis võiks luuletaja olla maag, kelle sõnad on loits. „Jäära tund“ (Tuulepäälse 2008: 634) kerkib esile külma talve käsitlesega, mis samas põimub lindude ja selle kaudu ka vabaduse teemaga. Tegemist võib olla varakevadise aia kirjeldusega, kus erinevad linnud ringi keksivad ja kass neid taga ajab. Sonetis „Voog

erksameelselt suliseb ja noot“ (Tuulepäälse 2008: 634–635) on külma ja vee teemat, lisaks sellele tulevad rahvajuttude tegelased ja samas mainitakse Alverit kui võlusõna ja järgmises reas seotakse see kiirelt Avaloniga. Nii põimib Tuulepäälse eesti tuntud luuletajat ja keldi mütoloogiast tuntud müstilist maad Avaloni. Mitmetähenduslikud vihjed annavad palju tõlgendusvõimalusi. Sonett „Tõde tean“ naaseb narri teema juurde ning põimib selle surmamõistetud hirmuga, kuid nendib siis lõpus parastavalt, et „taeva lähen siiski jalad ees“ (Tuulepäälse 2008: 635). Viimane sonett „Le Cirque“ (Tuulepäälse 2008: 635–636) tuleb eksistentsiaalsuse juurde, võttes elu kui mingit näitemängu, tsirkust. Siin on tegemist inimestega, kes on tulnud midagi õpetama, nende ehteid on kirjeldatud kui galaktikaid ja taevakehi.

Soneti „Voog erksameelselt suliseb ja noot“ (Tuulepäälse 2008: 634–635) alapealkiri „23. veebruaril 2006. a Tartus katoliku kiriku vastas, Jakobi terapeutikumis“ annab Tuulepäälse luule sisu tõlgendamiseks uusi pidepunkte. Jakobi Terapeutikum on koht, kus tegeletakse antroposoofilise meditsiiniga ehk inimesest endast ja loodusmeditsiinist lähtuva raviga (Terapeutikum). Vihjeid *new age*’ilikule või lihtsalt spirituaalsele mõttemaailmale on ka tema varasemas luules: erinevad kristallid, kivid, astroloogia, narr (Tarot’ kaart) jne. Spirituaalsus läheb suurepäraselt kokku maailmade paljususega, mis on Tuulepäälse luules tugevalt esil. Sama on ka rännu ja sooviga jõuda kaugemale kui inimlikult võimalik. Sonettides annab vaba tahet edasi narr, kes räägib oma narritustes kõige puhtamat tõde karmata, et keegi teda selle eest hukka mõistaks.

Filosoofilised arutlused, loodus, tagasivaatelisus, teistsugusus, rännu- ja vabaduseihalus moodustavad koos omamoodi terviku, mida võiks nimetada Tuulepäälse maailmaloome tuumaks. Isegi lihtsatest asjadest kirjutatud luuletustes eksisteerib mingi teine ruum, autor mängib fantaasiaga. Tihtipeale on see ilmselge, kui lendavad lohed ja kõnnivad haldjad. Samas teistel juhtudel hakkab teistsuguse maailma loome mängima alles siis, kui lugeda luuletusi järjest. Sest eraldiseisvana võiks lugeda luuletust „Me jõime nii vähe“ (Tuulepäälse 2004a: 51) kui mingit üliõpilaste tralli kasvõi Tartus Karlovas, kuid kui võtta arvesse, et see asub tsüklis „Mälestusi Aiast“, siis hakkab mängima kogu jutu „Hüpe üle draakoni silma“ (Tuulepäälse 2001) sündmustik. „Travisaride“ kogus näib selle ulmejutu maailmaloome ja sündmustik luule taustal üsna ilmne. Kuid Akadeemias

ilmunud sonettides on näha teistsugust, kohati iroonilist lähenemist elule, mingit narrimängu, eluiha, tahet midagi õpetada, lõplikult paika panna. Fantaasia ja ulme vaatepunktist võttes tuleb Tuulepäälse poetikas esile see, et väga väikese sõnade arvuga suudab ta rääkida mahuka loo. See kõneleb läbimõeldud alusmaailma olemasolust ja autori oskusest seda lugejale avada.

2. Tuulepäälse meetrika, stroofika ja sonetid

Tuulepäälse kasutab osavalt erinevat vormi, olgu see siis rangelt komponeeritud sonett või lõtv, peaaegu proosasse kalduv vabavärss. Selles peatükis olev üldistus põhineb 53 Tuulepäälse luuletuse analüüsil. Välja on jäetud kõige viimane 2016. aastal ilmunud luuletus, sest see ei ilmunud enam Tuulepäälse pseudonüümi all. Vormide määramisel oli taustaks Jaak Põldmäe „Eesti värsiõpetus“ (2002). Selles peatükis keskendun esmalt meetrikale, siis stroofikale ja viimaks kirjutan pikemalt Tuulepäälse sonetidest.

2.1. Meetrika

Meetrika seisukohalt on Tuulepäälse puhul esimene suurem jagunemine silbilis-rõhulise, rõhulise ja vabavärsi vahel. 53 luuletusest 22 on silbilis-rõhulises värssisüsteemis ja 22 vabavärsis. Ülejäänud 9 luuletuse puhul on tegemist kas rõhulise värssisüsteemiga või mingi vormiga, mis ei sobitu täpselt ühtegi süsteemi. „Minu prantsuse rüütel“ läheb vabavärsilt üle rõhuliseks. „Kummardan su ees taadukene“ puhul on märgata rõhuimpulsse, kuid luuletus pole piisavalt korrapärane, et seda rõhuliseks luuleks liigitada. Selle luuletuse sisust ja rütmist lähtuvalt võib välja tuua ka sarnasuse regivärsiga. Tugev rõhuimpulss esineb ka luuletustes „Legenda“, „Kotermann ja fööniks“, „sa põlvitad, mõök ristiks ees“. Samas tundub „Legenda“ esmavaatlusel olevat väga proosateksti sarnane, seda rõhutab ka narratiivsus. Luuletuses „me seisame Kvissentali-tee alguses“ on palju trohheusele sarnanevaid rõhurühmi, kuid kuna rõhkude arv ei ole korrapärane, siis ei saa seda rõhuliseks määrata. Rõhulises süsteemis esines kolm rõhkurit „Travisaride sügislaul“, „Messa vanamiiss mögiset“, „Kotermann ja fööniks“.

Silbilis-rõhulistes luuletustes kasutab Tuulepäälse enamasti jambi, esineb ka üks trohheus („Päike tõmbab vibu vinna“). Sonettides esineb viisikjamb, mille skeemidest pikemalt sonettide alapeatükis. Väljaspool sonette varieerub jambis rõhkude arv 4–8, üksikutel juhtudel on ka 3 ja 9 („Aju“ (EMA 2002: 333)) rõhku. Rõhkude arv varieerub ka luuletuseti, näiteks luuletuses „Kõrbes“ on vaheldumisi 5 ja 6 rõhku. Silpide arv

varieerub 9–17, erinedes ühe stroofi kontekstis tavaliselt ühe silbi võrra, stroofide vahel võivad erinevused olla suuremad. Kõikidel jambis kirjutatud luuletustel ei ole korrapärast silbiarvu ega ka värsiskeemi, näiteks „Mälestus teisest ärkamisajast“ ja „Aju“ on küll läbivalt korrapärases jambis, kuid reati erineb rõhkude ja silpide arv. Viimastes rõhulistest positsioonides esineb Tuulepäälisel tihti varieeruvust. Näiteks on „Kojutulemise laulus“ osades värssides üks rõhuline positsioon rohkem.

Vabavärsside puhul rõhkude arv varieerub, samuti ei ole korrapärast silbiarvu ega värsiskeemi. Mõne vabavärsis luuletuse puhul jääb silma teatav korduv intervall, näiteks „Kõnetuses“, „Ja kui me oleme üle mägede tulnud“ ja „Via appia“. „Kotermanni unenägu“ on märgata teatud korrapära, kuid ei teki süsteemset kordust. „Kotermanni mõtluses“ on kahe viimase stroofi värsiskeem ühesugune.

2.2. Stroofika

Tuulepäälse kasutab erinevaid viise, kuidas oma luuletusi osadeks jagada. Samuti ei karda ta erineva pikkusega luuletusi. Ridade arvult esineb kõige rohkem 8- ja 14-realisi luuletusi, vastavalt 10 ja 15. Viimaste seas on 15st 12 sonetid. 8-realistest luuletusest enamiku moodustavad luulekogu osas „Mälestus Aia“ olnud kuus luuletust, mis on kõik välimuselt sarnased. Kõigi luuletuste ridade arv varieerub 4–26, paljud neist vaid ühes luuletuses.

Luuletused jagunevad Tuulepäälisel osadeks, mille arv varieerub ühest kaheksani. Kuna Tuulepäälse kirjutab palju vabavärsis, siis neis ta tavaliselt luuletusi eraldi stroofideks ei jaga. Seega on arusaadav, miks 53 luuletusest 20 puhul saab rääkida ainult ühest osast. Kümme luuletust on jaotatud kaheks ja kümme neljaks osaks. Üheksa luuletust koosneb kolmest osast, kuue- ja kaheksaosalisi luuletusi on kumbagi üks. Kaks luuletust („Kotermanni unenäod“ ja „Kotermanni surm“) on Tuulepäälse ise numbritega jaganud eri osadeks, esimese neljaks ja teise kolmeks.

Stroofid jagunevad Tuulepäälisel tavaliselt kas kolmik- või nelikvärssideks. Neid kahte varieerides loob ta enamiku oma silbilis-rõhulistest ja rõhulistest luuletustest. Samuti

kasutab ta ka kaksik-, viisik-, kuusik-, kahekskik-, ühekskik-, kümnikvärssse, vahel ka 12 reast koosnevaid stroofe. Vabavärsis luuletuste puhul on raske rääkida stroofidest, sest ei teki korrapäraseid üksusi, 15 luuletuses ei ole stroofideks jaotumist. Stroofide jaotamisel sonettides kasutab Tuulepäälse 11 juhul 12st inglise soneti tüüpi ja ühel juhul varianti itaalia sonetist. Samas esineb nende 11 hulgas ka kolm inglise soneti riimiskeemile vastavat sonetti, milles esimesed 12 rida on esitatud ühe osana ja siis on eraldi kaksikvärss.

Vabavärsis on Tuulepäälse luuletuste osadeks jagamine loominguuline, näiteks luuletuses „Kaja sammude tänavalt“: „loevad pöördeid / ning / aja lõks plaksatab kinni // Katk: „Oled millegi peale vihane...““ (Tuulepäälse 2004a: 7). Seal loob sõna *ning* paigutamine eraldi reale pika pausi, mis rõhutab järgmise rea tähendust. Oluline on ka see, et pärast rõhutust hakkab järgmine stroof. Ka rõhulises luules paigutab Tuulepäälse värssse nii, et need oleksid esteetilised. Näiteks on luuletuses „Travisaride sügislaul“ paigutatud read nii, et riim esile tuleks, ja kõik stroofid järgivad sama skeemi:

„Kuhu lähevad need,
Kellest dragonimängijaid eales ei saa?
Kuhu viivad me teed,

Viivad me teed...“ (Tuulepäälse 2004a: 9).

Selle luuletuse eraldi esile toodud tekstiosad kordavad eelmisi ja tekitavad kaja. Tuulepäälse esineb ka refrään luuletuses „Ingli hommikulaul“, kus korduvad laused: „Mis keeles veel pean hüüdma sinu hommikut? // On alba alba see on alba!“ (Tuulepäälse 2004a: 33).

Enamikul juhtudel on Tuulepäälse jaganud oma luuleteksti sümmeetriliselt. Näiteks luuletus „sa põlvitad, mõök ristiks ees“ lõppeb ja algab kolmikvärssiga. „Kotermanni unenägu“, „Kotermanni ja fööniksis“ ja „Kotermanni surmas“ on eriline see, et ühele mitmerealisele stroofile järgneb üherealine, mis toimib kokkuvõttena. Pärilise refrääniks ei saa seda lugeda, sest ei kordu täpselt sama fraas. „Kotermanni unenägu“ (Tuulepäälse 2004a: 40), mis koosneb neljast eraldi osast, kordub kolmes esimeses „Kai toob kapaga kalja“, kuid neljandas on samas positsioonis „Kuumehike irvitab“. Siin tekib ka tõlgenduslik mitmekesisus, mille toon välja alapeatükis 3.2.1.

Luuletuses „Kotermanni surm“ (Tuulepäälse 2004a: 42), mis on jaotatud kolmeks eraldi osaks, kordub kahes esimeses „Siis miks Graal ei võiks olla vees?“ (*Ibid.*). Siin on kolmas osa ise nagu kokkuvõte ja selle tähendus erineb eelmistest, mis seletab refrääni puudumist.

Tuulepäälse luule on visuaalselt ilus. Stroofideks jaotumine eristab tema vabavärsis luule muust, sest seal on ta loomingulisem. Vabavärsis on erinevad rühmitamised tavaliselt sisu esiletõstmiseks ja vajalike pauside tegemiseks, kindlasti on mõne puhul oluline ka autori arusaam luule visuaalsest esteetilisusest. Klassikalisemates vormides järgib ta nii sisus kui ka vormis kindlat rütmi, kasutades selleks oskuslikult eesti oma- ja võõrsõnu. Sellest pikemalt alapeatükis 3.3.

2.3. Sonetid

Tuulepäälse on kirjutanud 12 sonetti: „Travisaride“ luulekogus võib sonetiks lugeda viit ja Akadeemias ilmunud luuletustest kõik seitse. Viimaste vorm on varasematega võrreldes rafineeritum. Järgnevalt annan kiire ülevaate sonettide erinevatest vormidest ja klassikalise soneti nõuetest, toetudes Jaak Põldmäe „Eesti värsiõpetusele“ (2002). Seejärel toon välja, mil määral sobituvad Tuulepäälse sonetid klassikalise soneti liigituse alla ja kuidas need sellest erinevad.

Sonett koosnes esialgu oktetist ja sekstetist, kuid juba 13. sajandil jagunes oktett kaheks nelik- või neljaks kaksikvärsiks, sekstett omakorda kaheks kolmikvärsiks. 1960ndatel kujunes Eestis tavaliseks soneti stroofijaotuseks 4 + 4 + 3 + 3, see on tuntud ka kui itaalia sonett. Stroofide erineval jagunemisel luuakse erinevaid transformatsioone, millest itaalia soneti kõrval on kõige tuntum inglise ehk Shakespeare'i sonett, mille stroofiskeem on 4 + 4 + 4 + 2. (Põldmäe 2002: 217–219)

Riimiskeemilt on soneti nelikvärssides tavaliselt süli- või ristriim. Kolmikutes on varieerumine suurem. Riimiskeemi alusel jagatakse sonetid kolmeks: itaalia (*abab.abab.cdc.dcd*, *abab.abab.cde.cde*, *abba.abba.cdc.dcd*, *abba.abba.cde.cde*), prantsuse (*abba.abba.ccd.eed*, *abba.abba.ccd.ede*) ja inglise (*abab.cdcd.efef.gg*).

Klassikalise soneti puhul on oluline ka riimi kõlavuse nõue, mille järgi peavad riimid olema täisriimid. Soneti värsimõõduks on 11-silbik, silbilis-rõhulises süsteemis viisikjamb, prantsuse luules ka aleksandriin. Üldiselt välditakse sonettides siiret, sest see lõhuks värssi terviklikkust, mis on soneti üheks nõudeks. Klassikalise soneti puhul on tähtis kõlav ja puhas ning vigadeta sünonüümirikas keel. Siiski jaguneb sonett kahe erineva stroofivormi kasutuselt kaheks: nelikutes arendatakse mingit teemat ja kolmikutes tuuakse juurde uus teema, mis kulmineerub viimases värsis. Samas on soneti loomise reegleid katsetamise eesmärgil tihti rikutud. (Põldmäe 2002: 221–223)

Tuulepäälse sonetid on vormilt enamasti inglise sonetid ja lähtuvad klassikalisest tüübist (14 rida, viisikjamb, 10–11 silpi, 4 + 4 + 4 + 2 stroofijaotus, riimid vastavalt eelmainitud skeemile). Siiski on ka erandeid, näiteks üks variatsioon itaalia sonetist („0/22“), sest stroofiskeem sobitub, aga riimiskeem mitte. On ka kolm luuletust, mille määrasin tunnuste tõttu inglise sonettideks („Nokturn III“, „Nokturn II“, „Serenaad“), sest hoolimata stroofijaotusest 12 + 2, on neis viisikjamb ja õige silpide arv ning ka sisuline ülesehitus ja riimiskeem vastavad inglise sonetile. Sonettide värsiskeem on enamasti x x x x x x x x x (x). Variatsioonid esinevad viimases rõhulises positsioonis, kus sonetis „Polaris“ on paaris kohas viie rõhu asemel kuus. Ka „Egrogriaanides“, „0/22“ ja „1/Maag“ rõhkude arv varieerub – seal esineb lisaks viisikjambile nii kolmik-, nelik- kui ka kuuikjambi. Kuid viisikjamb domineerib ning ridades on enamasti 10 või 11 silpi.

Kui vormilt võib Tuulepäälsele ette heita rõhkude varieerumist ja kolme soneti puhul teistsugust stroofiskeemi, siis sisus tulevad esile suuremad erinevused. Klassikalises sonetis välditakse üldjuhul siiret, kuid Tuulepäälse ei pea sellest nõudest kinni – siiret esineb peaaegu kõikides sonettides. „Nokturn II“ (Tuulepäälse 2004a: 24) puhul on peaaegu igas reas siire, näiteks „Öösüäme tumesinas kümbleb harvu / tähemärke, ülal vanker suur, all väike / rändpalagan. Käib kannul kikivarvu / kuurajal Põhja silmis põudne äike.“ (*Ibid.*). Siin võib siirde rohkust seletada sellega, et stroofiskeemilt ei ole tegemist tavalise sonetiga. Teisi siirde näiteid korrapärastes klassikalise ülesehitusega sonettides: „ja vasta hingeakna härmas ruutu / käib koputus. [---]“ (2004a: 11), „[---] käpik tõmbab vikerkaare / kesk valgeid õisi. Puhkeb valulahvak / hörkhelge üle vaikse

talisaare “(Ibid.), „kes surma karmanisse seemneks pistis / neidsamu, [---]“ (2004a: 23), „[---] Leian ime üles / su sees ja armastusest keelduvad / me vabad hinged, [---]“ (2004a: 27), „Kas tõesti pääsu pole vanade / müsteeriumite lämmitavast kaisust, / miks vägi muiste aja manade / ei loobud võiks inimraisust?“ (Tuulepäälse 2008: 632), „Ehk Iga hetkeks peatab nüüd / ta tralli, [---]“ (2008: 633) jne. Viimases stroofis esineb siiret ainult kahes sonetis: „Serenaadis“ kujul „su sees ja armastusest keelduvad // me vabad hinged, mis on igihaljad,“ (Tuulepäälse 2004b: 27) ja „Egeregoriaandides“ „Seepärast siis, kui raksu jagab pea, / te sünnipäevi pidage, et meeles // jääks kestma tõde — iga sündiv laps / on soov, et ilmneks arhitekti aps.“ (Tuulepäälse 2008: 632).

Seega rikub Tuulepäälse klassikalise soneti üht põhireeglit – värsi terviklikkust. Samas aitavad sellised siirded esile tuua sünonüümirikka keelekasutuse, mis on soneti juures teine oluline tegur. Sünonüümidest olulisemaks saavad värvikad kujundid ja metafoorid, keele selgus jääb seda tehes aga tagaplaanile. Tundub et Tuulepäälse taotleb selguse asemel hoopis müstilisust, toob ka sonettidesse teise tasandi. Sonettide sisust kirjutasin pikemalt esimeses peatükis, kuid tuleb välja tuua, et võrreldes teiste luuletustega on sonetid kujundirohkemad ning tihti allegoorilised. Puändid kutsuvad üles ise mõtlema ja tunda on teatavat irooniat ja sarkasmi.

3. Tuulepäälse keelekasutus

Harvades arvustustes ja mainimistes on vormist rohkem esile tõstetud Tuulepäälse keelekasutust. Jürgen Rooste (2005: 402) on öelnud, et „Tuulepäälse puhul on tegemist keeleandeka inimesega“. Merike Hanni (2005) nimetab tema keelekasutust sõnamuusikaks ja sõna luule kõige kõitvamaks osaks. Ja nii see ongi, sest Tuulepäälse on sõnades osav, ta painutab ja väänab, valib keelt, et see sobituks rangesse rütmi, või hoopis hülgab kindla vormi, et anda edasi oma maailma. Järgnevalt toon kolmes alapeatükis välja Tuulepäälse keelekasutuse põhipunktid.

3.1. Kõne-, lause- ja kõlakujundid

Kõne-, lause- ja kõlakujundid on kujundid, mille abil luulet tihti tõlgendatakse ja need sõltuvad keelekasutusest ja sõnavalikust. Tuulepäälse puhul on lihtne erinevaid kujundeid välja tuua, sest tema luule on mitmekesine ja paljutähenduslik. Kujundirohkus tingib samas selle, et kõiki luuletustes olevaid kujundeid ei ole järgnevates alapeatükkides analüüsitud, on toodud välja vaid mõned, ilmestamaks Tuulepäälse keelekasutust. See alapeatükk jaguneb omakorda kolmeks. Igas osas kirjeldatakse kindlat kujundite rühma koos asjakohaste näidete ja tähelepanekutega.

3.1.1. Kõnekujundid

Toon Tuulepäälse loomingust näiteid Arne Merilai „Poetikas“ mainitud troopide ehk kõnekujundite kohta. Troopideks on epiteetidid, võrdlused, metafoorid, metonüümid, isikustamine, ümberütled, sümbolid, allegooria, poetilised liialdused ja vähendused, vastandväljendused, iroonia (Merilai 2011: 40–46). Tuulepäältsel on tavaks kasutada mitmetähenduslikku ja paljuütlevat keelt, kõiki eelmaintud troope esineb pea igas luuletuses, seepärast toon välja mõned esinduslikumad näited.

Kõigepealt epiteetidest, mida Tuulepäälse kasutab rohkelt, näiteks „leekivpäine laps“ (2004a: 10), „nõrgal jääl“ (*Ibid.*), „sularägusesse tuulde“ (*Ibid.*), „palav aurupahvak“

(2004a: 11), „räbal käpik“ (*Ibid.*), „ruune valgekarralisi“ (2004a: 12), „ehan vereveen“ (2004a: 14), „helendav pind“ (2004a: 20), „umbrohi uudishimulik“ (2004a: 23), „põudne äike“ (2004a: 24), „piitsavaevas kardkabjust“ (*Ibid.*), „Memm paljurinnaline“ (2004a: 26), „ehapunases linnas“ (2004a: 27), „musta kirjalise vööna“ (2004a: 51), „kõrgeid kuldseid treppe“ (2008: 632), „laineis hiirukais“ (2008: 633), „kaunis põrm“ (2008: 636). Viimase näite puhul on ühtlasi tegemist ka vastandväljendusega. Need on vaid mõned näited, milles kerkib esile, et Tuulepäälse paigutab epiteete nii nimisõna ette kui ka järele. Ta kasutab epiteetidena ka murdesõnu, näiteks *vastne*. Epiteetid koos nimisõnadega, mille juurde nad kuuluvad, tekitavad tugevaid tundevarjundeid ja annavad edasi looduse kirjeldust. Näiteks *põudne äike* erineb tavalisest äikesest ja tekitab rusuva tunde, mida tugevdab paar värssi allpool olev *piitsavaevas kardkabjust*. Nagu näha, kasutab ta epiteetidena ka liitsõnu, viimase näite puhul on epiteet *kard* sulandunud nimisõnaga *kabi* üheks sõnaks.

Võrdlused lähevad Tuulepäälisel tihti üle metafoorideks, kuid leidub ka sõnadega *kui* ja *nagu* esinevaid võrdlusi, näiteks „Wunderweich taevas / kui üks varesepesa,“ (2004a: 6). „Taiulaulus“ esineb murdekeeles võrdlus sõnaga *kut*: „[---], sõuap kodo kut üits sitamumm“ (Tuulepäälse 2004a: 12), tõlkes tähendab see „sõuab (jookseb, läheb) koju kui üks sitasitikas“. Samas luuletuses on veel võrdlus „Seisap ülakene keset sihti nigu sopsis“ (*Ibid.*), kus on kasutatud *nagu* murdekeelset varianti *nigu*. Veel võrdluste näiteid murdekeelsetes luuletustes: „Ja juba sis ku tuli satas maha taivast“ (2004a: 13), „Me lääme nõnna nagu lätsi’ vana rahva“ (*Ibid.*). Veel on võrdlussõnaga võrdlus „Mu prantsuse rüütel, / kui suudlus, kui hommikaul / on unine, [---]“ (2004a: 27). On ka peidetud ja mõttelisi võrdlusi, mida esitatakse võrdlussõnata, tavaliselt on siis tegemist metafooride või metonüümiaga.

Tuulepäälse loomingut iseloomustab metafoori- ja metonüümirikas keel. Seda eriti ilmekates ja ootamatutes väljendites, näiteks „ruske sibul nõrgalt kumab“ (2004a: 32), mis on metonüümia ja metafoori piirimail. Tekib üllatusefekt, sest Kuud võrreldakse ruske sibulaga. Fraas „ruum aega koob“ (*Ibid.*) on samaaegselt metafoor ja isikustamine. Samas luuletuses olev fraas „voolav peegel“ on metafoor, kus võrreldakse peeglit ja vett, sest tuulevaiksel ajal on veel peegli omadused. Luuletuses „Ingli

hommikulaul“ (2004a: 33) on palju erinevaid kõnekujundeid, metafooridest näiteks „Ei ole taevakaarik tõusnud“, kus Päikest käsitletakse kui taevakaarikut. Terve see luuletus on väga läbimõeldud kujundikasutusega, sest range jambilise rütmi saavutamiseks on kasutatud võõrsõnu, mille rõhk ei lange esimesele silbile, nt *moskiito-assassinis*, *anarhist*, *galaktikate*, *sonaat*, *kristallist* jne. Mitmetähenduslik on väljend luuletuses „Kotermanni unenäod“, kus kordub refräänisarnaselt fraas „Kai toob kapaga kalja“ (2004a: 40), mida võib tõlgendada, et keegi, kelle nimi on Kai, toob kalja. Samas võib olla mõeldud lihtsalt seda, et kui laev randub, siis saab kalja juua. Viimasel puhul on tegemist nii metafoori kui ka isikustamisega. Isikustamine on ka sama luuletuse viimane fraas „Kuumehike irvitav“, milles Kuust on saanud mees, kellel on võime irvitada. Isikustamised toimivad samal ajal ka metafoorina. Teisi isikustamise näiteid Tuulepäälse luules: „külm kõnnib paljajalu“ (2004a: 11), „Päike tõmbab vibu vinna“ (2004: 20), „Öösüäme tumesinas kümbleb harvu / tähemärke“ (2004a: 24), „kannel naerab taeva kõhutuules“ (2004a: 52), „vastu võlve / tuul peksab kandu“ (2008: 634), „vari lõikab jalgu valgestpeast“ (2008: 635).

Akadeemias ilmunud sonettides on ironiat ja sarkasmi, ka allegooriat. Lisaks sellele on nii „Travisaride“ kogus kui ka Akadeemia sonettides mõned sõnad esile tõstetud suure tähega ja meenutavad sümboleid, näiteks *Tahe* luuletuses „Tõde tean“ (2008: 635). Sümboliks võib lugeda ka lohe kujundit, mis esindab enamasti vabadust ja rännuiha. Sarnaselt sellega kerkib esile ka narri kuju, kes esindab nii triksterit kui ka loojat, vahel kõikiteadjat. Silma jäid ka mõned ümberütlused ja tabud. Ümberütlused on näiteks „see on Saatanast“ (2004a: 46), „kurjaks nimetet“ (2004a: 47), mõlemas mõeldakse nende fraasidega lihtsalt halba ja kurja asja või tegevust. Tabudeks on näiteks Saatana ja Jumala mainimine luuletuses „su mõök raiub mu’st läbi“ (2004a: 46).

3.1.2. Lausekujundid

Arne Merilai toob „Poetikas“ välja sõnastusvõtetenäidetena kasutatavad mitmesugused lausekujundid ehk figuurid. Kõigepealt kordused, kus sõnu või sõnatüvesid korratakse samas stroofis või terves luuletuses (Meriali 2011: 47). Tuulepäälse kasutab kordusi üllatavalt

harva, sest ta keelekasutus on sünonüümirohke ning paljusõnaline. Kordusi esineb näiteks luuletuses „Travisaride sügiselaul“, kus kordust kasutatakse kajaefekti tekitamiseks: „Kuhu viivad me teed, // viivad me teed... [---] Kas kustunud leed, // kustunud leed... [---] Vaikselt ei-kuhugi lahkuvad reed // Purjedes reed...“ (Tuulepäälse 2004a: 9).

Luuletuses „Kojutulemise laul“ (Tuulepäälse 2004a: 14) korduvad sõnad *kapiteen* ja *seeru*. Neid kasutatakse ka riimipositsioonides. Luuletuses „Kummardan su ees taadukene“ (2004a: 18) kordub sõna *kummardan*. Luuletuses „Päike tõmbab vibu vinna“ kordub mõlema stroofi lõpus värss „mahub tervest ilmast pool.“ (2004a: 20). „Karbunkul, karbunkul“ (2004a: 25) puhul kordub üks ja sama fraas kõigi kolme stroofi algul. Kordusi on veel, kuid siis kordub sõna kõige rohkem kaks-kolm korda ega ole märkimist väärt. Refraaniks muutuvatest kordustest olen juba rääkinud alapeatükis 2.2. Seevastu esineb Tuulepäälisel palju mõttekordusi, mis tihti on seotud rännulisuse ja teiste maailmade kujutamise. Kogu loomingu kontekstis korduvad külma, punase, lohe ja taevatähtede ning Kuu motiiv. Korduseks võib lugeda ka nime Aia kordumist luulekogu viimases osas. Üldisemaid motiive ja kujundeid on juba mainitud esimeses peatükis.

Tuulepäälsele on omane inversiooni ja ellipsi kasutamine, esineb ka sidesõnatust. Inversioon on näiteks „lau taeva tähise“ (2004a: 32) ja „liivavalge siugleb rada“ (*Ibid.*) ning ellipsina jääb silma näiteks „merel ükskõik“ (2004a: 41), kust on välja jäetud verb. Sarnaseid kujundeid leidub väga palju. Kuhjamist esineb murdeluules, näiteks „Taiu-laulus“, kus loetletakse erinevaid talveriiete tüüpe: „kasvanka, kuhti, nantka“ (2004a: 12). Ka ilmalinnu luuletust (2004a: 16) saab mingis mõttes pidada kuhjamiseks, sest seal loetletakse vähemalt kolme asja, mida ilmalind tegi. Tuulepäälisel esineb ka sõnadega mängimist, kuid see ei muutu päris kalambuuriks, pigem on tegemist mõttemänguga.

Kõige rohkem esineb lausekujunditest siiret, millest on räägitud juba alapeatükis 2.3, kus keskendus sonettide siiretele. Peale sonettide on siiret ka teistes luuletustes, kus selle esinemine on isegi oodatavam. Siiret ei esine igas luuletuses, kuid samas on

luuletusi, kus seda on peaaegu igas väärsis. Toon siin näiteks luuletuse „Kõnetus“, mis iseloomustab Tuulepääle tavalist siirdekasutust. Tegemist on vabaväärsis luuletusega, mis on üles ehitatud kui kellegi süüdistav monoloog.

„Hei, kuuled! Kui vandel sai elavaks ihuks,
sind polnud seal ja sinu meelest loorber
võib ehtida ennem süngisambaid kui päid,
südameist rääkimata. Sa'i näinud, kuis
helendav pind pragunes seespoolsest
kiirgusetulvast, murenes, mustus ja pudenes
tuhaks hoopiski teisel altaril. Tsenseerid
(hik...) tulekahju kiresädemeks kuninga
süngis. Vargasid kolmjala, rüütasid naised
ja arvad, et kahe otsaga asjadel lõpp?
Leegile ladusid (hik-hik...) kividest
ümberringi, kuid katuzd ei teind! Ja
öökülmade aegu su vanglates paljud on
süüand – suits taevani – lõkkeit“ (2004a: 20).

Selles näites tulevad välja ka retoorilised hüüatused, pöördumised ja küsimused. Märkata on ka kõnekeelsust, sisse on toodud purjus inimese kõnet ilmestavad luksatused ja keele pehmenemine, näiteks sõnas *katuzd*.

Siirdeid esineb palju luuletuses „Ja kui me olime üle mägede tulnud“ (2004a: 21), mis on samuti üles ehitatud monoloogi või palvena. Narratiivselt ja proosalähedaselt mõjub loheks muutumisest kõnelev luuletus „Legenda“ (2004a: 36), kus tundub, nagu oleks proosatekst lihtsalt luule sarnasena paigutatud. Seetõttu esineb selles luuletuses pea iga väärsi lõpus siire ja tegevus jätkub järgmisel real. Korrektsete kirjavahemärkide kasutamine selles luuletuses võib mõjutada siirde tähendusnihke tugevust.

3.1.3. Kõlakujundid

Selles alapeatükis annan lühiülevaate kõlakujunditest, toetudes Jaak Põldmäele, ja toon nende kujundite näiteid Tuulepäälse loomingust. Seejärel teen kokkuvõtte Elläi Tuulepäälse lõppriimi kasutusest.

Kõlakujunditeks on alliteratsioon, kus vähemalt kahes rõhurühmas kordub sama konsonant või konsonantühend. Sellega sarnane on assonants, kus vähemalt kahes rõhurühmas on vokaalid või diftongid samad. Nullalliteratsiooniks nimetatakse seda, kui esiservata (sõna algab vokaaliga) rõhurühmad algavad värsis erineva vokaaliga. Kuna *h* eesti keeles sõna alguses enamasti ei hääldu, siis *h*-d loetakse esiservata rõhurühmaks. Täisalgriimiks loetakse need osad, kus esineb korraga alliteratsioon ja assonants. Algriim kaasneb ka sõnakordustega. Veel on kõlakujunditeks erinevad instrumentatsioonid: hea- ja pahakõla, onomatopoeetilised väljendid ja sõnad ning ka pärisnimede kasutamine. (Põldmäe 2001: 238–247)

Tuulepäälse loomingus esineb nii alliteratsiooni kui ka assonantsi, mis mõnel juhul vormub täisalgriimiks. Põldmäe toob välja riimi definitsiooni: „Riimiks nimetame mingites kindlates värsipositsioonides fikseeritavat vastavust mingite rõhurühmade või nende osade foneemikoostiste vahel.“ (Põldmäe 2001: 256) Riim võib olla täis- või irdriim. Esimeses on foneemikoostis alates riimisüdamest identne, teises esineb aga kõrvalekaldeid. Identriimiks nimetatakse sama sõna kordust. Riimid jagatakse omakorda liht- ja liitriimideks, lahk- ja võrdriimideks. Riimipositsiooni järgi värsis jagatakse riimid ees-, sise-, põrk- ja lõppriimideks. Lõppriime kasutatakse eesti luules kõige rohkem. Lõppriimid jagunevad asendi järgi stroofides: paaris-, süli-, rist-, sega- ja lausriimid. Riimita värsid riimilises tekstis on orbvärsid ehk orvud. (Põldmäe 2001: 256–263)

Tuulepäälse mängib mitmel juhul sõnade kõlaga, mõnes luuletuses tekib kakofoonia, näiteks „Ingli hommikulaulus“, mille võõrsõnarohkus muudab selle raskesti loetavaks. Selles luuletuses esinevad sõnad nagu *moskiito-assassiinis* ja fraasid nagu *töös kaksteiskend päevaharja* (2004a: 33). Kui mõned kakofooniajuhud välja arvata, on Tuulepäälse keel voolav ja pigem heakõlaline. Instrumentatsiooninähtustest esineb veel

onomatopoeetiliste väljendite kasutust, näiteks luuletuses „Messa vanamiiss mögiset“ on märgitud hingamis- ja sülitamishelid *uuhh!* ning *pthüi!* (2004a: 37). Nime kasutamine luuletuse sees kerkib eriti esile „Travisaride“ luulekogu viimases osas, kus pea igas luuletuses kordub Aia. Huvitavamaid ja silmapaistvamaid instrumentatsioone leidub Akadeemia sonettides. Näiteks kasutatakse nimesid, et luua teatud kokkukõla, nii on sonetis „Voog erksameelselt suliseb ja noot“ (2008: 635) kasutatud Alveri nime ja ka müstilist Avaloni, lisaks sellele on olemas *Vägev Vähk*, sir *Pada*. Nimedeks muudetakse „Jäära tunnis“ (2008: 634) järgmised sõnad: *Killakund*, *Vaht*, *Vares*, *Tulilind*, *Täüsid*, *Kõutsik*, *Linnugripp*.

Alliteratsiooni ja assonantsi esineb igas luuletuses. Ttoon välja mõned juhud, kus neid on värsis rohkem kui kahe sõna puhul. Alliteratsiooni näiteid: *k* kordumine vähemalt kolmes järjestikuses sõnas: „kuid keda kõrgelt“ (2008: 632), „kattteks kannab kirjut“ (*Ibid.*), „kandu, kihab Killakund“ (2008: 634), „kirarrid kaenlas, kilkeist“ (*Ibid.*), „kants kange, keerusarvis kiivrid“ (*Ibid.*), „kuristikuvaadet kinni katmas“ (2008: 635), „külml kõlisedes kõnnib“ (2004a: 11); *t* kordumine vähemalt kolmes järjestikuses sõnas: „taagaks täita tahet“ (2008: 635), „Ta tralli, tarkust“ (2008: 633); *v* kordumine vähemalt kolmes järjestikuses sõnas: „väritsamäs vihrus veeren“ (2004a: 12). Akadeemia sonettides on rohkem näiteid kolme järjest paikneva sõnaga alliteratsioonist, kui seda on „Travisaride“ luulekogus. Värsis esineb alliteratsiooni tavaliselt ka mitte otse üksteisele järgnevates sõnades. Assonantsi esineb samuti, näiteks „Tähtpäevakõnes“ (2004a: 13) „lõi õide võsukene“, kuid siinkohal on mõttekas juba tuua näiteid korralikust algriimist kogu Tuulepäälse loomingu kontekstis. Luuletuses „Aksiaselts Nostradamus“ on algriimi (esile toodud allajoonimisega) näiteks sõnades „sabade salvatuse“ (2004a: 8). „Travisaride“ luulekogust võib veel tuua selliseid näiteid: „kõlisedes kõnnib“ (2004a: 11), „valgeid [---] valulahvak“ (*Ibid.*), „nuuskap nuuskel“ (2004a: 12), „kõrvalt kõrtsi“ (2004a: 20), „latv ladvas“ (2004a: 22), „seismas seljataga“ (2004a: 32). Akadeemia sonettides võib algriimi näiteks tuua järgmisi juhte: „kattteks kannab“ (2008: 632), „vana Vares“ (2008: 634), „taamal taludes veel talv on tares“ (*Ibid.*), „vägev Vähk“ (*Ibid.*).

Tuulepäälse loomingus esineb nii alg- kui ka lõppriimi, muid riimitüüpe otseselt ei ole. Algriimi kohta tõin näited eelnevas lõigus. Tuulepäälse eelistab enamasti lõppriimi, algriimikasutus ei ole arvatavasti taotluslik ja ilmneb luule struktuuris loomulikuna, seda ei esine enam kui kahe sõna kaupa. Lõppriimi kasutus on aga kindlasti läbimõeldud, eriti range vormiga luuletustes, näiteks sonettides ja nelikvärssidest koosnevates jambides. Tuulepäälse kasutab täis- ja irdriimi, kohati esineb samas luuletuses mõlemat. On luuletusi, kus esineb ka orbvärsse. Mõnes luuletuses puudub lõppriim täiesti, seda enamasti vabavärsi puhul. Lisaks esineb juhu- ja indetriimi. Statistikas kerkib esile, et kõige rohkem on täisriimi, nimelt 17 juhul. Sellele järgnevad arvuliselt luuletused, milles riim täiesti puudub, neid on 16. Ainult irdriimis on 3 luuletust. Luuletusi, kus esineb nii täis- kui ka irdriimi, on 4. Juhuslike riimidega luuletusi on 7, neile lisandub veel 4 juhuriimidega juhtu, kus juhuslikuks riimiks on idetriim (3) ja irdriim (1). Üldistusena saab öelda, et kui Tuulepäälse riimi kasutab, siis läbimõeldult ja proovides luua täisriime.

Järgnevalt vaatlen luuletusi, milles saab tuvastada erinevaid lõppriime. Riimiskeemides on kasutatud Jaak Põldmäe märkimisviisi, kus väike täht tähistab paartut ja suur täht paarisarvulist riimi, rohkem kui kahe rühma puhul on riimis silpide arv märgitud alaindeksiga. Tuulepäälisel on korrapärane riimiskeem tavaliselt sonettides, mis on siinkohal analüüsist välja jäetud, sest sonettide üldisest riimijaotusest on juttu alapeatükis 2.3. Kõigepealt täisriimis luuletustest, siis irdriimidest ja kolmandaks toon välja luuletused, kus esineb juhuriimi.

Korrapärase korduva riimiskeemiga on luuletus „Travisaride sügislaul“, kus kolmes nelikvärssis oli sama skeem $abaa$, esines nii ird kui ka täisriimi. Ka „Taiulaulus“ esineb nii täis- kui ka irdriimi ($aB_4aB_4 C_4deC_4f GhGh$). Puhas täisriim on luuletustes „Tähtpäevakõne“ ja „Kojutulemise laul“. Mõlemad luuletused koosnevad kolmest nelikvärssist ja on kirjutatud ristriimis, nende riimiskeemid on vastavalt $AbAb CdCd EfEf$ ja $aBaB CaCa aBaB$. Sarnase skeemiga on ka kahest nelikvärssist koosnev „Päike tõmbab vibu vinna“ ($AbAb AbAb$). Rist- ja täisriimi on kasutatud ka luuletuses „Lau taeva tähise on härmatanud allikjärve nutt“ ($aBaBCdCd EfEf$). Ka „Ingli hommikulaul“ on kirjutatud täisriimis, aga selles luuletuses vahelduvad erinevad riimiskeemid, esineb

ka refrään (*AbAbRR CdCdRR eeeRR FgFgRR*). Ainult irdriime esineb luuletustes „Mälestus teisest ärkamisajast“ (*abac dc*), „Mõnikord tulen ma ise“ (*abaccd*) ja „Kummardan su ees taadukene“ (*AAAbbcdef*). Luuletuses „Kaja sammude tänavalt“ esineb üks identriim *vihane*. „Aktsiaselts Nostradamuses“ on juhuriim *kaevu:aegu*, tegemist on täisriimiga. Luuletuses „Ja kui me oleme üle mägede tulnud“ riimuvad *oleme:loodame*, tegemist on irdriimiga. Teistmoodi juhuriim esineb luuletuses „Messa vanamiiss mögiset“, tegemist on täisriimiga ja riimiskeem on $a_3a_3bcdefg$. Riimuvad kaks esimest sõna *mögiset:kögiset*. Alapeatükis 2.2 on kirjutatud „Kotermanni unenägude“ identriimist, kus korduvad kolme osa viimased värsid. „Kotermanni mõtluses“ esineb juhuriim *meid:laineid*. „Kotermanni surmas“ tekib kahe osa lõpus korduva värsi näol identriim, lisaks riimuvad sõnad *randunud:kandunud*. Luuletuses „Me seisame Kvissentali-tee alguses“ esineb üks juhuriim, mis on samal ajal ka identriim: *seljataga:seljataga*. Luuletustes „sa põlvitad, mõõk ristiks ees“ ja „Ma luban, et kevade tulles“ esineb irdriime, kuid need on juhuslikud. Nimega Aia tekib identriim luuletuses „Purpurisse võõtatult mu Aia“. Riimide meisterlik põimimine ilmneb rangema vormiga luuletustes, ennekõike sonettides, kus Tuulepäälse järgib täpselt ettenähtud riimiskeeme.

3.2. Keelekasutus

Kui vaadelda Tuulepäälse keelt väljaspool kindlaid troope, kujundeid ja kõla, siis kerkib esile kolm märksõna: võõrsõnad, võõrkeeled ja murdekasutus. Lisaks neile kolmele ilmsele märksõnale on huvitav Tuulepäälse liitsõnalooime. Selles alapeatükis toon näiteid võõrsõnade ja -keelte kasutusest tema luules, samuti tema liitsõnadest. Murdele keskendub alapeatükk 3.3, sest murret esineb korrapärasemalt kui võõrkeeli ja võõrsõnu. Üldiselt varieerub Tuulepäälse keelekasutus kirjakeelest murdesse, vahel seguneb kõne- ja suulise keelega, näiteks luuletustes „Messa vanamiiss mögiset“ või „Kõnetus“.

Esimene võõrkeele kasutus on luulekogu „Travisarid“ esimeses luuletuses „Wunderweich taevas“ (2004a: 6). Tegemist on saksakeelse sõnaga *wunderweich*, mis

esineb sõnaühendis *wunderweich taevas*. Sõna ei ole luuletekstist teise fondiga eristatud. *Wunderweich* tähendab eesti keeles imeliselt pehmet. Saksakeelset tausta tekitab selles luuletuses veel sõna *baer*, mis on antud suure tähega. Tekib küsimus, kas on mainitud Tartus tegutsenud Baeri. Inglise keelt kasutab Tuulepäälse luuletuses „Kaja sammude tänavalt“, kus tegelase Surma otsekõnesse on pandud järgmine lause: „Your memorys take over the world...“ (2004a: 7). Inglaslikkusega on seotud ka Liptoni tee joomine avalikus pesuköögis. Tegemist ei ole mingi tsitaadiga ja sõna *memorys* on grammatiliselt valesti kirjutatud, korrektse inglise keeles oleks *memories*. Luuletuses „Serenaad“ (2004a: 27) on kasutatud itaalia keelt:

„sa istud mängima ja *piū piano*
jäab sumin, võlub mind su laulu kõla

giuoco oh di piū piano.“ (Tuulepäälse 2004a: 27)

Itaalia keeles tähendab *piū piano* aeglasemalt, ja *giuoco oh di piū piano* mängida või aeglasemalt. Erinevalt kahest esimesest näitest on siin võõrkeel muust luuletekstist kursiiviga esile tõstetud. Näib, et Tuulepäälse põimib need sõnad ilma mingite probleemideta, pannes mõlemad *piano*'d üksteisega riimuma, tekib identriim. See ei muuda ka luuletuse mõtet. Selles luuletuses, nagu näites näha on, on võõrkeel muust tekstist kaldkirjaga eristatud. Veel üks võõrkeelekasutus on luuletuses „Ingli hommikulaul“ (2004: 33), kus kasutatakse sõna *alba*, mis tähendab valget. Küsitakse, mis keeles peab hüüdma hommikut, ja vastatakse, et see sõna on *alba*. Valge mängib terves selles luuletuses: liiliad, suled, pärlid, baldahhiin jne.

Rohkemates luuletustes ei ole võõrkeeli kasutatud, küll on aga rohkelt võõrsõnu. Järgnevalt toon ära võõrsõnad ja terminid, mida luuletuse mõistmiseks oli vaja sõnaraamatutest otsida, kasutasin selleks e-keelenõu ühispäringut (kn.eki.ee). Esimene selline sõna esineb sonetis „Talvine armastus“ (2004a: 10), kus sõnaga *purpurmaa* pannakse riimuma *burgaa*. Selle tähendust otsides sain ÕSist vastuseks *purgaa* ehk tugeva lumetormi Venemaal. Selline tähendus sobitub luuletuse konteksti, kus erinevad tugevad tuuled puhuvad keset talve. Vaatasin järele ka selle, mida tähendab luuletuse „Polaris“ (2004a: 11) pealkiri. Sain vastuseks, et see on polaarkoit, mis taaskord sobitub väga hästi luuletuse talveteemasse. Looduse teemasse käivad ka mineraalide nimetused,

kuigi nende puhul võib välja tuua ka kristallide tähendusi ja omadusi spiritualistlikes uskumustes. Nii on näiteks luuletuses „Karbunkul, karbunkul“ (2004a: 25) kasutatud sõna *karbunkul*, mis tähendab punast granaatkivi. Lisaks teaduslikele loodusega seotud terminitele kerkib Tuulepäälse luules esile muusika teema, kolm luuletust kannab pealkirja nokturn, mis muusikas tähendab öömeeleolusid kujutavat pala. Muusikaterminid on ka luuletuses „Serenaad“ (märgitud allajoonimisega):

„Säeb varje teravaks päev merrevajuv
ja võtad silmadesse, sõrmedesse
stakaato lindudelt, et erksalt tajuv

ei eksiks kuulegaato sõlmedesse.“ (Tuulepäälse 2004a: 27)

Stakaato tähendab katkendlikku ja helisid üksteisest eraldavat mänguviisi. Kuid sõna *kuulegaato* on Tuulepäälse ise loonud, ühendades *Kuu* ja *legaato* (tähendab seotult, voolavalt esitatud mänguviisi). Mütoloogilistest terminitest on luuletuses „Ärkamine“ laenatud sõna *menaad*, mis märgib Dionysose saatjaskonnas olevaid naisolendeid. See sõna aitab mõista ka luuletuse konteksti ja paigutab selle Antiik-Kreekasse. Ka üks luulekogu osa kannab võõrsõnalist pealkirja „Triptühhon“, mis on kunstitermin märkimaks kolmeosalist teost. See luulekogu osa koosnebki kolmest luuletusest. Küsimusi tekitavad Akadeemias ilmunud sonettide pealkirjad, näiteks „Eggoriaanid“, mida saab tõlgendada kui gregoriaane, siis on tegemist taaskord muusikalise terminiga.

Tuulepäälse kasutab rohkesti liitsõnu. Tihti jääb mulje, nagu oleks ta need sõnad ise loonud. Esiteks loob ta liitsõnu *ne-* ja *line-*liidetega, näiteks luuletuses „Aju“ (Kärner 2002: 333) on sõna *vikervõruline*; „Taiulaulus“ *valgekarralisi, ruugeparralisi* (2004a: 12); „Talvises armastuses“ *leekivpäine, sularägusesse, haldjavereline*. Samas luuletuses esineb ka teisiti moodustatud liitsõnu: *kevadarmastuse purpurmaa, inimjalg, tulvaveele, punapea, rahusooja talikoopa, purikaterae*, samuti on kokku kirjutatud *ilmapeal* (2004a: 10). Luuletuses „Polaris“ jäävad silma järgmised liitsõnad: *paljajalu, süämeahju, umbhanges, hingeakna, purujultund, valulahvak, hörkhelge* ja *talisaare* (2004a: 11). Liitsõnad ilmestavad ta luulet ja muudavad selle maagilisemaks.

3.3. Murdekasutus

Tuulepäälse kasutab mitmes luuletuses lõunaeestilist murdekeelt. Kõige rohkem on seda kuues luuletuses, mis ilmusid esmakordselt Eesti murdeluule antoloogias „Ime kütken tähe poole kist“ (2002), mille pani kokku Siim Kärner. Need olid „Aju“, „Taiulaul“, „Mälestus teisest ärkamisajast“, „Kojutulemise laul“, „Messa vanamiiss mögiset“ ja „Tähtpäevakõne“. Kõik peale „Aju“ ilmusid kaks aastat hiljem „Travisaride“ luulekogus. Luuletustes on tehtud parandusi sõnavormides, kuid mitte sõnakasutuses. Luuletuste sisu on jäänud samaks. Paranduste põhjusteks võivad olla toimetamine, murdekasutuse ühtlustamine või autori muutunud keelekasutus, kuid kindlalt ei ole võimalik seda öelda. Järgnevalt toon välja põhilised erinevused.

Luuletuses „Mälestus teisest ärkamisajast“ on esimene suur erinevus see, et 2002. aasta versioon on pühendatud kellelegi pr. R-le. Ainult luuletuse põhjal ei ole võimalik öelda, kes see proua R olla võiks. Teised erinevused on sõnade kirjapildis: *eledast* > *eledaste*, *leidin* > *kleidin* ja *ämä* > *emä*. Murdesõnad on viidud teisele kujule, *kleidi* puhul tundub, et uuemas versioonis ei ole sõna nii murdeline. Üks erinevus on veel, nimelt on viimase salmi viimases reas võetud ära jutumärgid, see võib olla esteetilisest põhjustel.

Luuletuses „Kojutulemise laul“ on muudatus esimeses salmis, kus sõna *sai* on viidud vormi *sait*, muudetud *aina-* > *eina-*. Teises salmis on muudetud sisseütleva lõpp sõnas *räämas n*-kujuliseks nagu teistes sõnades. Muudetud on ka *mässa's* > *mässas*, siinkohal on tegemist arvatavasti esteetiliste kaalutlustega. Kuid kõige suuremad muutused on viimases salmis, kus on muudetud: *äi* > *ei*, *viil* > *veel*, *Imaalaja* > *Himaalaja*, *võissin* > *võiksin*, *tetä* > *teha*, *si's* > *sis*. Parandused on muutnud keelekasutuse kirjakeelele lähemaks, kuid samas sobib uus versioon keeleliselt teiste salmidega.

„Tähtpäevakõnes“ on vorme muudetud hoopis murdepärasemaks: *õits* > *üits*, *see* > *se*, *lätsit* > *lätsi'*, *tõusavat* > *tõusva*, *rõkkab* > *rõkkap*, *edimiste* > *edimeste*. *Lätsi'* ja *tõusva* puhul on kaotatud pöördelõpud. Muutused sõnades ei muuda selles luuletuses rütmi ega silbiarvu. Arvatavasti on need tingitud sellest, et autor tahab ühtlustada oma luuletuse keelekasutust ja kõla.

Kõige suuremad muutused on luuletuses „Taiulaul“, mille pealkiri on 2002. aasta „Eesti murdeluule antoloogias“ hoopis „Talulaul“, ei oska kommenteerida, kas tegemist on kirjavea parandusega või on luuletuse mõtet muudetud. *S*-seesütlev on kahes sõnas muudetud *n*-seesütlevaks: *punnin* ja *metsan*. Veel muutusi: *ku* > *kut*, *nataksitel* > *nakatistel*, *üläkäene* > *üläkäne*, *kavaika* > *kasvanka*. Fraas *põske ruugeparralist* on muudetud mitmuseks. Ära on kaotatud pöördelõpp sõnast *käivät*, muudetud tugevaks pöördelõpp sõnas *suhip*. Samas on lõunaestiline *om* muudetud uues variandis kirjakeelseks *on*-iks. Viimane muutus on pärisnimes: Ilmo on muudetud Ilumoks, mis muudab silbiarvu. Üldiselt on luuletustes olevad muutused luuletuste sõnakasutuse ühtlustamiseks.

Kirjutasin nende viie luuletuse luulekogu versioonide põhjal eesti keele seminari seminaritöö „Elläi Tuulepäälse murdeluule“ (2017), milles vaatlesin internetis leiduvate murdesõnastike abil, millisesse murdesse enamik Tuulepäälse kasutatavaid murdesõnu kuulub. Järgnevalt teen selle töö põhjal üldistuse tema murdekasutusest. Kõigepealt vaatlesin, kui palju sõnu liigitub murde ja palju kirjakeele alla. Viies luuletuses oli kokku 290 sõna, millest kirjakeelseiks määrasin 119 ja murdelisteks 171. Jaotuse tegin selle järgi, kas sõna leidis ÕSis, kui leidis, siis vaatasin, kas ka sõna morfoloogia on kirjakeelne, kui mitte, siis liigitasin selle murdeks. Näiteks oli seda palju *n*-seesütleva käände puhul. Murdeks liigitamise puhul tekib probleeme, sest osa sõnu eksisteerib paralleelselt nii kirja- kui murdekeeles. Seda eriti keskmurde puhul, mis ongi tänapäevase kirjakeele aluseks. Erinevate murrete erijooni uurisin „Eesti murretest ja kohanimedest“ (Pajusalu jt 2002). Tuulepäälse murdekasutuse üldine tendents on see, et ta kasutab valdavalt lõunaestii peamurdealasse kuuluvaid murdesõnu. Mulgi murdele on sõnakasutusest omased näiteks arvsõnad *üits* ja *kaits*, Tartu murdele osutab sõna *vastne*.

Kõige suurem on murde osakaal „Taiulaulus“, sellel järgneb „Mälestus teisest ärkamisajast“. Ka luuletuses „Tähtpäevakõne“ oli palju murdelisi sõnu. Kõige vähem on neis viies luuletuses murdelist keelt kasutatud luuletuses „Messa vanamiiss mögiset“, samas võib sellest luuletusest leida suulisele keelele omaseid onomatopoeetilisi häämitsusi. Uurides leidumust veebisõnastikes, tuli tõdeda, et vasteid leidis umbes pooltele

sõnadele. Kõige rohkem oli sõnu „Mulgi sõnastikus“ (76), näiteks *ku, olli, näta, kohekille, om, sehen*. Selle põhjal võib järeldada, et Tuulepäälse kasutab üpris palju Mulgi murde sõnu. Samas esines ka võro-eesti sõnaraamatus 37 sõna, näiteks *taivas, miis, punnin, kodo*. „Väikeses murdesõnastikus“ olid vasted 64 sõnale, näiteks *lats, pard, kard, palama*. „Väikese murdesõnastiku“ järgi saab välja tuua selle, et enamik selles leidunud luuletuste sõnu kuulus samaaegselt Võru, Tartu ja Mulgi murdesse. Luuletuses „Taiulaul“ esines ka tervelt 20 idamurdealal kasutatavat sõna, näiteks *krompsus, porss, rahnak, uperunni, üläkäne, nantka, sitamumm*. Seega ei saa välja tuua, et Tuulepäälse kasutab mingit kindlat murret, kuid enamasti on keelekasutus lõunaeestiline. Lisaks sõnavarale kinnitab seda ka morfoloogia: *n*-seesütlev (*veeren, ehan vereveen*) ning oleviku 3. (*palap, sõuap*) ja 2. pöörde (*kögiset, mögiset*) tugevastmeline lõpp.

4. Keele, sisu ja vormi vastastikused mõjud

Tuulepäälse kasutab nii silbilis-rõhulist värsisüsteemi (sonetid, jambis nelikvärssides luuletused) kui ka proosale lähenevat vabavärssi. Keeleliselt on varieeruvus murde (ka kõnekeele) ja kirjakeele vahel. Sisus aga kerkivad esile erinevad teemad ja sümbolid. Lähtudes Tuulepäälse fantaasiarikkast lähenemisest maailma- ja tekstiloomesse ning mängust eri tasanditel, siis on selge, et ka keele, sisu ja vormi vahel esineb vastastikusi mõjutusi.

Esiteks tekib küsimus, kas ja kuidas rangem vorm mõjutab keelekasutust. Tuulepäälse valib silbilis-rõhulises süsteemis kirjutades sõnu nii, et need sobituksid rangete rõhkude ja silbipositsioonidega. Jambis „Ingli hommikulaul“ on valitud eesti keele sõnadest erineva rõhuga võõrsõnad, et rütmist ei tekiks kõrvalekaldeid, näiteks *baldahhiinis*, *moskiito-assassiinis*. Selle näite põhjal saab ära tuua, et Tuulepäälse kasutab lõppriimides ka võõrsõnu. Sarnane tendents on Akadeemia sonettides. Murdelise keelekasutusega luuletused on enamasti ranges silbilis-rõhulises või rõhulises värsisüsteemis, näiteks jambis („Taiulaul“, „Tähtpäevakõne“), ega erine vormi poolest teistest luuletustest. Kui range vormiga luuletuste puhul on sõnakasutus kindla rütmi säilitamise tõttu läbimõeldud, siis vabavärsis on tekst voolavam ja vabam, jälgides vahel suulise keele rütmi, näiteks luuletustes „Kõnetus“ ja „Ärkamine“. Stroofika puhul tuleb märkida, et vabavärsis ei jaotata luuletusi stroofideks, silbilis-rõhulises on kasutatud nelik- ja kolmikvärssi, mis on omane Eesti klassikalisele luulele. Paljudes vabavärsis luuletustes esineb rõhulisele luule omast korrapära, kuid see ei ole piisavalt süstemaatiline, et need luuletused saaks rõhulisse süsteemi määrata. Keelekasutuse puhul on ka võimalus, et rangem vorm võib pärssida kujundiloomet. Tuulepäälse kujundirikkus tuleb esile nii tema sonettides kui ka vabavärssides, mis on täis metafoore, siirdeid ja rohkeid epiteete. Kujundiloomet on läbimõeldud, esineb sarnaseid motiive ja kujundeid, näiteks lohed ning külma ja tule vastandus. Tuulepäälse loomingu puhul ei teki tunnet, nagu oleks vabavärsis kujundid nõrgemad kui teistes vormides. Samas tundub, et klassikalisemas laadis luuletustesse on kujundeid rohkem kuhjatud. See võib tuleneda lõppriimist, mis mõjutab keelekasutust. Lõppriim kitsendab

võimalikku sõnavalikut ja selle tõttu on kasutatavad kujundid rafineeritumad ja läbimõeldumad. Vabavärsis on tihti tähtsam mõte kui kujund, kuid siiski esineb juhu- või idetriime, mis annavad luuletusele uusi tähenduskihte. Seega on Tuulepäälse puhul tendents vastupidine, rangem vorm hoopis soosib läbimõeldud kujundiloomet. Näiteks sonettides on enam võrdlusi ja metafoore kui narratiivsusse kalduvates vabavärssides. Tuulepäälse puhul on oluline, et tema keelekasutus on voolav ja läbimõeldud. Ta kasutab kujundeid ja sõnaühendeid, mis panevad lugeja mõtted tööle.

Kuna kujundid sõltuvad suuresti sisust, siis järgmisena vaatlen, kas ja kuidas rangem vorm võib mõjutada luule sisu. Tuulepäälse käsitleb sonettides enamasti eksistentsiaalseid teemasid. Näiteks Akadeemia sonettides vaadeldakse inimolemust läbi narri kuju, kellel on lubatud kõnelda tõde, sest keegi ei usu teda nagunii. Spirituaalsest küljest tõuseb esile sonett „1/Maag“. Samas on spirituaalne ja ennast mõtestav sisu vabavärsis „Mõnikord tulen Ma ise“. Rännu ja vabaduse teema esineb enamikus Tuulepäälse luuletustes, seega ei saa väita, et vorm kuidagi teemavalikut mõjutaks. Nii vabavärsis kui ka silbilis-rõhulises värsisüsteemis luuletused kõnelevad mingit lugu, näiteks sonetid „Talvine armastus“ ja „Le Cirque“. Siiski on Tuulepäälse vabavärsis narratiivsem, näiteks luuletus „Ma luban, et kevade tulles“. Vabavärssi on kergem lugeda ja mõista, kui läbimõeldud ja kindlate kompositsioonireeglitega sonetti. Kõige narratiivsemad on loheluuletused ja luuletused, millel on „Hüpe üle draakoni silmaga“ sama fantaasiamaailm (luulekogu osa Aiast). Nende puhul on tegemist vabavärsiga. Ajaloolised teemad esinevad samuti pigem vabavärsis. Rangema vormiga luuletustes võib esile tuua selle, et riimi valik, seda eriti täisriimi puhul, mõjutab sõnavalikut, mis võib omakorda kitsendada teemat. Seepärast on vabavärss ka sõnakasutuselt vabam ega vaja autorilt nii läbimõeldud struktuuri. Tekib rohkem võimalusi lugu edasi anda ja keskenduda kujunditele. Mõned vabavärsis luuletused meenutavad esmapilgul pigem proosat („Legenda“, „Hüpe üle draakoni silma“), kuid tegelikult on ka neis tugev rütmiimpulss. Üldistavalt võib öelda, et Tuulepäälse luules on vabavärsis luuletused need, kus autor laseb oma fantaasial vabalt lennata. Kuid fantaasiat jätkub ka silbilis-rõhulisse luulesse, kus see omandab klassikalisema varjundi. Sisult on ranges vormis luuletused abstraktsemad ja allegoorilisemad. Samas tekib luule

mitmekesisuse tõttu palju erinevaid tõlgendusvõimalusi. Müüte ja legende teadvad lugejad saavad vihjetest aru, keda või mida on mõeldud, näiteks luuletuses „Ärkamine“, kus luuleliseks minaks on Dionysos. Palju tõlgendusi ja vihjeid on näiteks ka luuletuses „Kotermanni surm“, kus kõneldakse graaliotsingutest.

Järgnevalt toon välja sisu ja keelekasutuse omavahelised mõjutused. Murdekeeles luuletused kõnelevad üldiselt minevikust või siis mingist tagasivaatelisest ajast. Näiteks „Tähtpäevakõne“, „Aju“ ja „Taiulaul“, kus kirjeldatakse fantaasiamaailmale sarnast taluelu või olustikku. Suulise keele tunnustega luuletused, nagu „Ärkamine“ ja „Kõnetus“, kõnelevad müütilisest ajast ja paigutuvad mõlemad Antiik-Kreekasse. Samuti meenutavad need luuletused kõnepidamisi. „Kõnetuse“ keelekasutus matkib joobes inimese süüdistavat kõnet. Müütilistel teemadel on proosateksti meenutavad narratiivse sisuga luuletused nagu „Legenda“, „Hüpe üle draakoni silma“ ja luuletused Aiast. Samas ei tingi narratiivsus proosalähedust. Kirjakeelele lähema keelekasutusega luuletuste puhul ei saa esile tuua, et teistsugune sisu tingiks teistmoodi sõnavaliku. Kui, siis ehk seda, et arhailisemate teemade puhul on kasutatud rohkem murret või arhailisemat keelekasutust. Pigem ütleksin, et sisu tingib teistsuguse keelekasutuse, sest autor võib tahta niimoodi edasi anda mingit teistsugust maailma. Anda luulelisele minale rohkem isiksust, teha ta reaalsemaks. Dialogide abil toob Tuulepäälse luulesse mitu tegelast, kellele annab erinevaid vaatepunkte ja kasutab selleks erinevat keelt, näiteks luuletuses „Kaja sammude tänavalt“ kasutatakse selleks inglise keelt.

Tulles tagasi esimeses peatükis kirjeldatud fantaasia mõiste juurde, siis on see Tuulepäälse poetika üks võtmesõnu. Ta loob keele ja kujundite abil luulelise maailma, mis erineb reaalsest. Seejuures ei mängi erilist rolli, millises vormis ta seda teeb, sest maailmaloomes protsess on sama. Siiski mõjutab vorm seda, kuidas kirjeldatav maailm lugejani jõuab. Klassikalises vormis luuletuse puhul ootab lugeja kindlat sisu, kuid Tuulepäälisel on ka siis viisid, kuidas oma eripära esile tuua. Näiteks sonettides kasutab ta siiret, mis lõhub klassikalise soneti seotust või jambis luuletus on ootamatult murdekeeles. Üllatusefekt ja ootamatud ning võõrad teemad teevad tema luule teistsuguseks. Lohed, kotermannid, hüpped üle draakoni silma – selline erinevus ongi ulme puhul oluline ja seetõttu võib Tuulepäälse luulet nimetada ulmeluuleks.

Kokkuvõte

See bakalaureusetöö on Eesti 21. sajandi alguse ulmekirjaniku ja luuletaja Elläi Tuulepääle luuleloomingu poetikast. Seda autorit ei ole varem uuritud ja tema kohta pole ilmunud ühtegi märkimisväärset arvustust. Küll leidis paar mainimist, mille sisust on sissejuhatuses lühike ülevaade.

Tuulepääle luule on mitmekesine ja -mõtteline ning hakkas esimesest lugemisest minuga kõnelema. Tema luule poetikast uurisin, toetudes Jaak Põldmäe monograafiale „Eesti värsiõpetus“, Arne Merilai luule osale gümnaasiumiõpikus „Poeetika“ ja poeetika loengutes omandatud analüüsimeetoditele. Uurimismaterjaliks olid Siim Kärneri koostatud Eesti murdeluule antoloogias „Ime kütken tähe poole kist“ ilmunud Elläi Tuulepääle murdeluuletused, luulekogu „Travisarid“ ja Akadeemias ilmunud seitse sonetti. Kokku uurisin 53 luuletuse sisu, vormi, kujundi- ja keelekasutust ning seda, kuidas need üksteisest mõjutavad. Valisin sellise lähenemise, et anda ülevaade Tuulepääle loomingust ja sellest, mis selle eriliseks teeb.

Esimeses peatükis andsin ülevaate Elläi Tuulepääle loomingust. Keskendusin luule sisule, kuid mainisin ka tema ulmejutte „Hüpe üle draakoni silma“, „Sissejuhatus maailmadesse“ ja „Apelsinikollane“. Tõin välja selle, et lohe-teema saab alguse lühijutust „Hüpe üle draakoni silma“ ja sama fantaasiamaailma kujundeid leidub ka luulekogus „Travisarid“. Tegemist on fantaasialennuga, mille puhul on oluline rännulisus, maailmade vahel reisimine, ajaloolisus, vabaduseiha, müüdid ja loodus ning spirituaalne maailmavaade. Nagu Tuulepääle ise „Travisaride“ kogu sissejuhatuses ütleb, on tegemist rännakutega sõnal põhinevatesse maailmadesse. Klassikaline fantaasiamaailm seguneb *new age*'iliku arusaamaga, vanad legendid ja banaanikoored eksisteerivad samade kaante vahel.

Teises peatükis andsin ülevaate Tuulepääle meetrikast, stroofikast ning tema sonetidest. Sonetid tõin eraldi välja, sest need moodustavad tema loomingust suure osa ning on kindlate kompositsioonireeglitega. Tuulepääle kasutab võrdselt nii vabavärssi kui ka silbilis-rõhulist luulet. Esineb ka mõni rõhuline luuletus. Silbilis-rõhulises süsteemis kasutab Tuulepääle põhiliselt jambi. Stroofikas on vabavärsi ja silbilis-

rõhulise luule vahel suurem erinevus. Vabavärss on harva stroofideks jaotatud, silbilis-rõhulises domineerivad nelik- ja kolmikvärsid. Sonettide puhul saab välja tuua selle, et enamasti järgib Tuulepäälse klassikalise inglise soneti skeemi, kuid on mõned kõrvalekalded stroofide jaotuses. Siirdekasutus oli samuti kõrvalekalle klassikalisest sonetist.

Kolmas peatükk on keelekasutusest, kuhu kuuluvad kõne-, lause- ja kõlakujundid; võõrkeelte, võõrsõnade ja liitsõnade kasutus ning murdekasutus. Kõnekujunditest on kõige olulisemad epiteedid, võrdlused ja metafoorid, tõin välja ka sümboleid, näiteks narri kuju. Lausekujunditest on õige markantsem siirde kasutus, mida esineb nii sonettides kui ka vabavärsis. Kõlakujunditest tegin Tuulepäälse lõppriimi kasutuse statistika ja tõin näiteid algriimi kasutamisest. Vabavärsis tavaliselt riimi ei ole, silbilis-rõhulises luules kasutatakse nii täis- kui ka irdriimi. Võõrkeelte kasutust leidub kolmes luuletuses, võõrsõnade puhul tulevad esile muusikaterminid ja loodusteatustest lähtuvad sõnad. Liitsõnaloomed on Tuulepäälisel oskuslik ja lähtub erinevate sõnavormide liitmisest. Murdeluuletustes kasutab ta enamasti lõunaeesilist murdekeelt, näiteks Tartu, Võru ja Mulgi murde sõnu, kuid luuletuses „Taiulaul“ ka idamurde sõnu.

Neljandas peatükis tegin üldistuse sellest, kuidas vorm, sisu ja keelekasutus üksteist mõjutavad. Ilmnes, et rangem vorm ei taga ilmtingimata rangemat keelekasutust. Kuid murret kasutatakse ajaloolises kontekstis ja suulise keele ilminguid esineb antiikmütoloogia põhjaga luuletustes. Vabavärsis on keelekasutus vabam ja voolavam, korrapärast riimi ei esine. Rangemates vormides on rütmi säilitamiseks hoolega sõnu valitud. Esile kerkis see, et vabavärsid on narratiivsemad, kuid silbilis-rõhulises värsisüsteemis on luuletuste kujundiloomed läbimõeldum ja allegoorilisem.

Tuulepäälse poeetika on fantaasiaränd sõnas ja vormis. Otsitakse oma kohta maailmas ja näib, et see leitakse maailmade vahel rännates. Fantastiline põimub filosoofilisega, range vorm vabavärsiga. Kõige selle üle valitseb spirituaalne nägemus mitmest maailmast, mille vahel rännates saadakse kogemusi, arenetakse. Looming kõneleb sellest, mis on olnud ja mis võiks olla, vabadusest minna ja tulla ja muutuda kasvõi loheks.

Kirjandus

e-keelenõu ühispäring keeleinfot sisaldavatest allikatest. <http://kn.eki.ee/>. (15.05.2017).

EMA = Kärner, Siim 2002. Ime kütken tähe poole kist. Eesti murdeluule antoloogia. Viljandi: Print Best. 332–333.

Hanni, Merike 2005. Alguses oli sõna. Kirjastus Kentaur veebileht: http://www.kirjastuskentaur.ee/travisarid_comment.htm. (15.05.2017).

Kultuuriaken 2004. Kutse Tuulepäälse luulekogu esitlusele. <http://kultuuriaken.tartu.ee/?form=kuulutused&list=kultuur.teated&disc=1099906258>. (15.05.2017).

Kõiv, Elli 2017. Elläi Tuulepäälse murdeluule. Seminaritöö. Tartu. (Töö autori valduses).

Merilai, Arne 2011. Poeetika: gümnaasiumiõpik. Luule poeetika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 9–88.

Org, Andrus 2017. Eesti ulmekirjanduse žanrid ja nende poeetika. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Pajusalu jt = Pajusalu, Karl, Tiit Hennoste, Peeter Päll, Ellen Niit, Jüri Viikberg 2002. Eesti murded ja kohanimed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Põldmäe, Jaak 2002. Eesti värsiõpetus: monograafia. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Rooste, Jürgen 2005. Ükskõik, kas kirjutatan oodi armastusele või sõiman süsteemi. Eesti luule füüsika ja metafüüsika aastal 2004. – Looming nr 3. lk 387–408.

Stalkerid 2012. Elläi Tuulepäälse. <https://stalkerid.wordpress.com/tag/ellai-tuulepaalse/>. (15.05.2017).

Terapeutikum. Antroposoofiline meditsiin. <http://terapeutikum.ee/antroposoofiline-meditsiin>. (15.05.2017).

Tuulepääse, Elläi 2001. Hüpe üle draakoni silma – Algernon. http://www.algernon.ee/hype_yle_draakoni_silma. (15.05.2017).

Tuulepääse, Elläi 2002. Sissejuhatus maailmadesse – Algernon. <http://www.algernon.ee/node/225>. (15.05.2017).

Tuulepääse, Elläi 2004a. Travisarid. Tallinn: Kentaur.

Tuulepääse, Elläi 2004b. Apelsinikollane. Terra Fantastica: Eesti ulmeühingu ja kirjastuse Fantaasia ulmejutuvõistluse võitjad. Tartu: Fantaasia. 103–116.

Tuulepääse, Elläi 2008. Luulet – Akadeemia 3. 632–636.

Valk, Ülo 1993. Kust tuli ilmalind?: Läänemeresoome loomisloo päritolust. – Vikerkaar, nr 2–3.

Velsker, Mart 2017. Eesti luuleilm II. Tallinn: Penikoorem. 109–115.

Summary: The poetics of Elläi Tuulepäälse

Elläi Tuulepäälse is an Estonian poet, who made an appearance in literature with fantasy short stories and Estonian dialectal poetry in the beginning of 21st century. In 2004, her first collection of poems “Travisarid” was published, and in 2008 seven sonnets were printed in a literary magazine “Akadeemia”.

The purpose of this thesis was to analyze the themes, metrics and language in her poems and the influences between those three elements. Tuulepäälse has some themes that appear both in poems and short stories. First theme is traveling between worlds, which is like classical fantasy. It also has a wider meaning which derives from spiritual view of our world. Second theme puts together different mythologies, like Ancient Greek and Rome, supernatural creatures, and also Estonian folklore, like the bird who created the world. The most notable creature is the dragon, which also works as a symbol for freedom. Tuulepäälse uses history, love and memories to convey her different view of the world.

In metrics, she uses accentual, accentual-syllabic verse, and free verse. In accentual-syllabic verse system she uses iamb and mostly writes in sonnet form. In free verse, she has quite strong rhythm impulse that make her poems, which usually are quite narrative, differ from prose. Her use of different stanzas related to which verse system she used: Accentual-syllabic verses have regular stanzas (usually quartets) but free verse is not divided into parts. Her sonnets are mostly classical Shakespearean sonnets.

Tuulepäälse’s language is most interesting part of her poems: use of foreign language, different dialects, carefully picked words. She mostly uses end rhyme, but assonance and alliteration can also be found. In free verses rhyme is seldom used but in accentual-syllabic verse it is always present. Tuulepäälse used lot of metaphors which was prominent in some of her sonnets. Her poetry is full of epithets, symbols, metaphors and metonymy. One can call the poetics of Tuulepäälse the poetics of words. She knows how to change the worlds with her language, convey her ideas of spiritual freedom and still have a nice fantasy taste to it.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elli Kõiv

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Elläi Tuulepäälse poeetika“

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

Mart Velsker

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **24.05.2017**